

ЛІТОПИС

ЧЕРВОНОЇ КАЛУЖИ

1938

ЗАПРОСИНИ ДО ПЕРЕДПЛАТИ НА 1938 Р.

Запрошуємо П. Т. Передплатників до передплати „Літопису Червоної Калини“ на 1938 р.

Річна передплата вносить зол. 13.—.

Піврічна передплата вносить	зол.	7.—
Чвертьрічна	”	3.50
Ціна поодинокого числа	”	1.20
Для членів „Червоної Калини“ чвертьрічно	”	3.—
П. Т. Передплатники з Чехословаччини платять таку саму передплату, з інших країв річно	зол.	14.50

Точні П. Т. Передплатники отримують в 1938 р. безплатний додаток в долучених до кожного числа аркушах цінної праці проф. Володимира Січинського „Чужинці про Україну“.

Передплату просимо слати виключно чеками **Пром. Банку** ч. конта 509.778, які долучуємо до цього числа.

Адреса Редакції і Адміністрації: „ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ“,
Львів, вул. Зіморовича 12. почт. скр. ч. 43.

ТВОРИ ЧЕРЕМШИНИ

В кожній українській бібліотеці повинно бути **ПЕРШЕ ПОВНЕ ВИДАННЯ ТВОРІВ МАРКА ЧЕРЕМШИНИ** в трьох томах. Ціна всіх трьох томів у трьох-барвній обгортці зл. 13.—, в переплеті в полотно зл. 17.50. Замовляти у **Видавництві „Ізмарагд“** Львів, вул. Косцюшка 5.

Історія Українського Війська в образах

Найкращий спомин учасникам і вічна пам'ятка нащадкам!

„**ЧЕРВОНА КАЛИНА**“ приступила до видання побільшених знімок-картин з життя УСС — СС — і УГД

Вже появилися в першій серії такі картини:

УСС в Карпатах
УСС на Поділлі
УСС над Стрипою
УСС в окопах

на гарнім, картоновім папері величини 45×34 см.

Видані картини є дійсно мистецькою прикрасою кожньої української хати, домівок читалень, народних домів, установ і т. д.

Ціна цілої першої серії враз із опакowaniem і портом — тільки зол. 5.

Замовляти лише за готівку

у **Видавництві „Червона Калина“** у Львові, Зіморовича 12. почт. скр. 43.

ЛІТОПИС

ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ

ІЛЮСТРОВАНІЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ

X. Річник

ЧИСЛО 2.

ЛЮТИЙ

1938

Великдень в Дому Українських Інвалідів у Львові в 1922 році.

Свято улаштував нашим інвалідам Комітет Пань під проводом пізнішої голови покійної Марії Білецької. При столі перша з ліва **Марія Білецька**, напроти тодішній голова УКТОДІ радник З. Лукавецький, далі інваліди. Стоять пані з Комітету Пань при УКТОДІ, що в перших роках по війні під проводом покійної М. Б. дуже багато причинилися своєю працею до здобуття фондів на вдержання Дому Українських Інвалідів.

В яких Ти піснях і мотивах,
Якими згадками брениш?
Чи й досі в минулого зливах
Душею бентежно тремтиш?
Чи й досі ще в серці могутнім
Ховаєш бойовищ луну,
Чи може повірила в будні
І казку забула ясну?
Яка Ти тепер, чи стражданням
Душа твоя повниться щерть?
Чи віриш іще у повстання,
Що зломить побідницю смерть?
Чи знов, неохайна і бідна,
Забула про помсту і гнів?
О, земле, обіцяна, рідна,
Які в Тобі сплять ще пісні?

Десять літ, о далекий мій краю,
Десять літ за Тобою тужить!
Не навчусь до тепер, не знаю,
Як без Тебе щасливою жить,
Як забути безмежну зелене
Й неба синь над вишневим садком?
Як же можеш Ти там без мене
Голубіти весняним Дніпром?
Як же можеш що-року й тепер Ти
Заливати Ліплявські луки?
Тільки б глянути там і вмерти!
Тільки б глянути раз навкруги!

Весняним громом прогремі,
Пролийся зливою рясною,
О гніве мій, о жалю мій,
Лиш не пали мене жагою!
Твоє ім'я — надхненний спів,
О, Боже, я Тобі молюся,
Але любити ворогів,
Пробач мені, я не навчуся...
Я твердо вірю, Боже мій,
Лише святий вогонь, ненависть,
Пірве з кайданів нарід мій
І поведе його до слави!

Весняним птахом заспівай
Розлийся повинню широко,
Щоби життя ясний безкрай
В тобі шумів гучним потоком.
Ось розвивається бузок,
В садах тюльпани паленіють,
І з неба тисячі зірок
У кожне серце ронять мрію.
І все одно у котре це
Весна блакиттю зацвітає,
Лише прийми з ясним лицем
Дари, що їм ціни немає.
Лиш вір уперто, вір і знай:
Колись з весною прийде зміна,
І оживе твій світлий край,
Що зветься дзвінко „Україна”.

(Зі збірки «Сім літер»).

Мазепинка

Написав: Степан Лисак.

З мого однострою нічого не залишилося, тільки мазепинка.

Шапка Українського Січового Стрільця.
Я її зберігаю, як дорогу реліквію — на спомин.
Сіра, виблідла від сонця й літ, лежить і чекає...
Вісімнацять твердих, емігрантських літ.
Чекає і вірить...

Бачила зі мною у днях Воскресення на горі Льва розмаяні жовто-блакитні прапори, — квіти під ногами, — великі афіші на мурах („...Ти вільний народі”...).

Свобода! Осанна, осанна!

Моя мазепинка.

Вона вірить, що я її ще раз візьму на свою голову — де-не-де на скрані з білим волосом — та й піду з нею так як колись перед літами...

За волю і стрілецьку славу.

Буває вечором витягаю її обережно з шафи і кохаюсь її маєстатом.

Довгі години з нею розмавляю, її споминами я молодію.

Вона мені пригадує, що я був Українським Січовим Стрільцем.

Та вояком У. Г. А.

Моя мазепинка.

Немов у фільмі перелітають у моїй голові живі спомини: фрагменти боїв, села й містечка, профілі моїх друзів — живих і давно поляглих.

Найкращі з найкращих синів...

Я бачу неначе вчора: славний Чортківський прорив, — плече в плече стрілецькі лави, — каламутну річку Збруч, широкі лани соняшної України — завзяті бої, — тріумфальний похід У. Г. А. в серці України...

І так картина за картиною без впину дефілюють перед моїми очима.

Кліщі смерти, — тисячі могил без хрестів, Зимовий Похід... Скитання...

Мазепинка, німий свідок нашого Визвольного Зриву.

Коли я так на неї дивлюся, а думками-спомином ген-ген в Батьківщині, в ту хвилину я забуваю, що я нині не вояк, мені здається, що я ще вчора тримав у руках кріс.

При ній я молодію і чуюся переможцем нашого майбутнього...

В сірих буднях на чужині вона мені у вояцьку душу — вливає невмірущу віру, гартує надію, що ще раз вернуться „ті Стрільці Січові”...

Моя мазепинка.

Марія Білецька.

Памяти великої Громадянки

В останню ніч минулого року покинула нас одна з найбільш ідейних, найбільш заслужених наших громадянок бл. пам. **Марія Білецька**. Серед незлічимої кількості діянок, на яких Покійна працювала, багато місця займає опіка над студіюючою молоддю, над нашим Стрілецтвом і воєнними інвалідами.

Ще як голова колишнього „Клубу Русинок” (роки 1902—1904) дає почин до створення Дешевої Кухні, яка містилася в нинішній домівці „Труду” і давала добрі, здорові й дешеві, а то й зовсім дарові обіди вбогим студентам гімназії й вищих шкіл. Денно виділювано поверх 150 обідів. Дижурували пані Виділові, а пок. Білецька

заглядала щодня сама до кухні і, як треба було, ставала з другими до роботи: ліпила пироги, крутила голубці, щоби тільки „нашим хлопцям” смачно їлося. Ця кухня зберегла від загибелі не одну молоду людину, яку злидні життя могли були загнати у ворожий табор.

А коли прийшли заворушення на університеті (1907 р.) і сотка наших академіків опинилася в тюрмі, тоді таки в домі пок. Білецької варилося що другий день по 100 обідів для запроторених. А коли відтак проти них відбувався у Відні карний процес, „Клуб Русинок” під головством Покійної видав відозву до всього українського жіноцтва в краю, щоби збирало жертви на кошти процесу, бо сама вбога наша молодь не в силі їх покрити.

Усі важніші події в нашому громадському житті того часу: криваві вибори до союму (1908), акт Січинського, смерть Коцка находили живий відгук у серці Великої Покійниці і Вона переживала їх не йно почуваннями.

А коли з далекого Балкану насувають на Європу грізні хмари, коли наше жіноцтво відчуває-передбачує воєнну хуртовину, за почином і під головством пок. Білецької відбувається 12. грудня 1912. довірочна нарада українських жінок, які виносять відповідні резолюції й пляни підготовки на час воєнної акції. Утворився виконавчий Комітет з пок. Білецькою як головою й негайно оголосив поклик до цілого громадянства, складати датки на майбутні „Потреби України”.

28. липня 1914. р. Австрія виповіла війну Сербії. Початок великої світової заверухи. В тому часі стягаються до Львова Січові Стрільці і для них тепер працює Академічна кухня при вул. Оссолінських, а швальня й збіркова акція в грошах і натураліях при вул. Мохнацького.

Покійна Білецька з мужем виїжджає заграницю. Перебуває в Грацу, відтак у Відні. І тут знаходить собі роботу. Працює в Жіночому Комітеті допомоги Стрілецтву й жертвам війни, заходить до шпиталів до наших ранених вояків, потішає теплим словом, полагодує їм різні справи, навідується до табору виселенців у Гмінді.

А коли вернулася до Львова в 1916. році, захопила її праця в Горожанському Комітеті, а саме в Секції опіки над українськими інвалідами. А були це незвичайно тяжкі ті перші повоєнні роки для наших інвалідів. Край був знищений, громадянство розбите, стероризоване. А удержання дому інвалідів, лічення (ампутації, протези), улаштування робітень для науки ремесла вимагало чимало коштів. Покійна Білецька організувала при Секції Гурток пань, який дуже причинився до матеріального скріплення Секції. Впродовж 1921—1926. р. вплатив цей Гурток дуже поважні квоти до каси УКТОДІ, яке в році 1922. стає самостійним товариством по розв'язанні Горожанського Комітету.

В роках 1925. і 1926. пок. Білецька є головою УКТОДІ і в тому часі завдяки її енергії й гарячій посвяті зросло воно до поважної краєвої організації. Інваліди найшли в особі Покійної доброго опікунчого духа. Справою забезпечення інвалідів занялися тепер ширші круги українського громадянства в краю, зросла жертвенність з Америки.

Усі наші політичні невдачі і ті на полі бою і ті на міжнародних дипломатичних аренах переживала Покійна глибоко, усіма нервами душі. Але духом таки не падала. Вона вірила кріпко, що не даром стільки крові пролив наш нарід за свободу, що — по словам Василя Пачовського — прийде час і

„Господь одчинить всі гроби століть,
Оживить мертві кости новим рухом,
І виведе нас з пекла лихоліть,
І верне землі, вкриті чужим пухом,
І зробить нас народом верховіть”.

Вмираючи, лишила Покійна Велика Громадянка заповіт, яким побіч записів на інші народні цілі, записали теж і на „Червону Калину” 5.000 зл., щоби піддержати її видавничу діяльність, якої вагу для українського народу вповні розуміла.

Різдвяний спомин

Написав: о. Ілля Бобилляк.

Договір з Денікінською Армією був для нашої Армії тільки хвилиною „передешкою”. Вправді Українська Гал. Армія мала зосередитися в однім районі, там обтрянися з тифу і доповнитися виздоровцями, та це не сповнилося. Під напором больш. військ денікінський фронт цілковито заломився і почався майже панічний відворот на Одесу. Прийшов приказ і нам виїзджати з околиць Немирова. Тяжко було рушитися, бо тиф тоді був в найбільшій розгарі. Отжеж приказано забирати хорих на підводи, тяжче хорих лишати по лічницях...

Так по замерзлій груді тягнулися довгі валки, а на них хорі в горячці. З тяжкими трудами і страдами їхали ми тоді, а хто вийшов ціло з того „поїзду мерців”, хіба так скоро цього не забуде.

Пригадується мені, як то раз по цілоденнім марші, в погану зимову, наскрізь прошибаючу плюту, пізною ніччю заїхали в якесь мале сільце на нічліг. Мені припала квартира з краю села в досить бідненькій хаті. Збудивши господаря, попросив внести до хати трохи соломи заявляючи, що буду в нього ночувати. Та дядько показався щирим і став мене намовляти конечно покластися на ліжко. Чиста постіль приманила мене голодного, перемерзлого і я нестямився, як заснув. Рано збираючись, знайшов на собі добре „підховану” рознощицю страшної нашої пошести, хоч так її стерігся від самого початку тифу. Тоді всюди навіть плякатами поучали нас бити воші та нищити це плюгавство, що сталося головною причиною нашої трагедії. Мороз пішов по цілім тілі коли довідався, що минулої ночі спав на цім самім ліжку „галічанин”.

Був я вже певний хвороби і з острахом вичікував сього дня. Так принайменше тоді говорили, що стільки часу треба від дня вкушення до горячки.

...І сталося зі мною те, що із тими тисячами моїх товаришів. А захорів я на сам Свят-Вечір.

В той день упав якраз біленький сніг, прикрив землю легким пухом. Вечоріло. Денеде вже блимали у вікнах світла, а з хат заносило печеними голубцями та олієм. Заїхали ми в якесь пусте дворіще. Кімнат багато, відай чи не волость. Бригадні кухарі наламали дров, щоб прихапцем варити свят-вечерю. Я став біля печі, в голові вже шуміло, ноги згиналися. Загрітися, тільки загрітися було моїм одним бажанням. Десь в кутку стояла поломана пачка, я присів на ній. Чи дійсність це, чи сон якийсь примарний? Свят Вечір. — Різдво. Село рідне, батько-мати, рідна хата. Вже ставлять свічку на стіл, мати зі сестрами ще щось впорядковують, а батько кличе мене біля себе сідати. Десь дзвонять дзвіночки, тупотять дрібні діточі ніжки і пси весело гавкають. Старі — високі смереки припорошені снігом похитуються в повнім маєстаті, крізь вікно заглядають до пиш-

ного „товстопузого” діда в куті. А дальше вже уривані картини. Вертеп, різноколірна „Звізда”. Як малий хлопчина гурмою бігаю з колядою від хати до хати. Ех! Щоб якнайбільше дрібняків, будуть нові шаблі, такі гарні, помальовані. А літом гайда „на войну” по вигоні. І знов маячуть дивні чужі сторони Сербії та Італії — а там дальше жовтоблакитні прапори повівають на високій якійсь вежі. Сину! Чуєш Сину!! На, бери револьвер із рук моїх, біжи до тих звисаючих лент, обвийся ними, припадь до них — цілуй — пести їх! Там тобі дадуть ще й кріс. Сину! Чуєш? Благословлю тебе в непевну дорогу...

І знов скачуть перед очима, як черенки друкарні довгі походи, великі бої, славні побіди і сумний ніби та пошесть тифу наш трагічний відворот... Замаячила річка Збруч а дальше ніби цигани потягли довгі валки...

...Свят-вечір. Щось кольнуло в плечах, зарвало у мізгу. В порожній кімнаті непривітно загуло. Хтось із старшин приніс мені гарячої „юшки” і припрошував напитися. Потім підложив під голову плащ та наклав ще дров до печі.

На другий день Свят рішили відвезти мене до найближчої лічниці в Тульчині. Виїзджаючи з подвіря, побачив багато народу, бо саме відбувся сход, що скликав його бригадний пропагандист старшина Сивенький. Свідомости я ще не був стратив, тож памятаю, як показуючи на мій віз говорив:

— Дивіться браття! Так никнемо ми один за другим цілими сотками на нашій і вашій Землі. Чогож ми сюди прийшли? І в нас є рідні хати, а ми покинули їх, покинули найближчу рідню, бо кликав нас один святий обовязок, одна спільна, велика ідея — любов до рідної України. Тож дивіться на нас, як на своїх братів, а не якихсь зайдів. Беріть з нас примір, щоб спільними силами використати цю хвилю, бо від неї залежить наше спільне добро.

У Тульчині пролежав цілий місяць а коли вийшов з лічниці моя бригада стояла в м. Бершаді. Доти саме уступила перед большевиками з Немирщини.

Дальше рухатися вже не було куди, бо большевики розбивши Денікіна, зближалися крилом до Одеси.

Немало літ вже минуло від цього часу. Вісімнацять років —росло вже нове покоління. Оно слухає оповідань своїх батьків про гордий і памятний зрив, про соняшні і ясні дні та сумно-болючий фінал.

Та ми розбудили тільки довго вже приспану традицію, а Ви докінчите наш неосягнений лет, підете цим дороговказом розсіяних-опущених могил, і в колісь тиху Різдвяну Ніч заспіваете радісно-веселу коляду, що дзвінко загомонить оба-біч Збруча.

При VII-й Львівській Бригаді на Великій Україні¹⁾

Хронологічний хід подій.

Написав: П. Мигович, б. пор. УГА.

I. З Дівою Армією У. Н. Р.

Коли Українська Галицька Армія — переможена польським військом — мусіла опустити вущу батьківщину — і схоронитися на території Великої України, VII. Львівська Бригада покинула Галичину, маючи около 4.000 мужа харчевого стану. Бригада складалася із двох полків піхоти і полку артилерії. При бригаді була також саперська сотня, інтендантура та булавна сотня.

Полки мали назву: „13. стрілецький полк піхоти” та „14-ий стрілецький полк піхоти”.

Переіменування полків і куренів перевела Начальна Команда Української Галицької Армії около 10. липня 1919, коли то команду її обняв генерал-четар Мирон Тарнавський.

Через Збруч.

Дня 17. липня 1919 ранком рушив наш курінь²⁾ із Гермаківки у напрямі Збруча. Була погода. Гріло сонце. Перед нами знаходилися вже якісь частини нашої Армії — і похід поступав поволі. На річці Збруч малий вузький місток не дозволяв, щоби перехід військ і обозів відбувався скоро.

Був пригноблений настрої. За нами чути було гарматні стріли — та видно було чорні клуби димів, що високо вносилися до неба. Хто стріляв — поляки, чи наші, не знати. Клуби димів повставали із вогню на стації Гермаківка. Там наші палили рештки майна, щоби не дісталось в руки поляків.

Перехід через Збруч принагляювали накази передавані ззаду — „скорше їхати”.

Чи була дійсно потреба приспішеним темпом переправлятися, чи було це просто поденервування задних частин, що звичайно в таких ситуаціях денервуються, не знаю.

Частини нашого куреня зійшли в яр річки Збруч. Ми йшли обома боками дороги, бо серединою їхали обози. Піхота й обози переходили місток разом.

Около 11-ої години перед полуднем перейшли ми місток на Збручі.

Довжезний ряд обозів — повний військових і цивільних людей — не здержуючись в ярі річки Збруч, виїхав з яру на горб і рівною дорогою

пустився на схід. Це була вже територія Великої України. Побіч обозів йшли піхотні частини нашого куреня й полку. Обози належали до різних запільних команд та частин, а також і до фронтових формацій. Все було перемішане. Все утікало перед поляками. Ми залишили їх за собою — в надії скоро вернутися „через Київ до Львова”.

Перед собою мали ми большевиків. Для нас — для наших частин були вони грізніші, як поляки. Поляків ми знали. Ми знали методи їх війни. Большевиків не знали ми зовсім. Лише з оповідання. А з оповідання виходили вони нам дійсно страшні.

З переходом через Збруч наш полк складався із трьох куренів піхоти із сотнями скорострільів і провіантури. Харчевий стан виносив около 1500 мужа. Командантом полку був від 1-го січня 1919 отаман Михайло Дибуняк. Його адютантом від 2-го липня був поручник Олександр Кліш.

Полк мав 9 піхотних сотень.

Командантом 1-го куреня був сотник Северин Рибачевський, 2-го сотник Василь Бачинський, 3-го поручник Льонгін Комарівський.

Командантом 1-ої сотні піхоти був сотник Віктор Бравн, 2-ої сотні пор. Глібовицький, 3-ої пор. Юркевич, 4-ої скорострільної четар Василь Воробій, 5-ої сотні пор. Степан Голінатий, 6-ої сотні пор. Матій Кошик, 7-ої чет. Петро Мандзик, 8-ої скорострільної пор. Петро Мигович, 9-ої сотні чет. Франтек, 10-ої сотні Василь Шумний, 11-ої

6. гар. полк у поході на Бердичів. Віддих. Волчинці, серпень 1919.

¹⁾ Перша частина споминів цього автора п. з. „При VII. Бригаді“ поміщена була в „Літописі Червоної Калини“ чч. 5, 6, 7—8, 9, 10, 11. 1937.

²⁾ П. Курінь 14 стрілецького полку піхоти.

сотні чет. Кміцикевич, III-ої скорострільної четар Гриць Курієць.

Адютантом I-го куреня був пор. Андрій Хома, II-го куреня чет. Дмитро Турій, а III-го куреня хор. Василь Сідяк.

При першій курені були такі старшини: четарі Степан Бріль, Михайло Богунович, Найдан, Степан Федак, хорунжі Бабяк, Данилків, Пігут і Порфір Світальський.

При II-ій курені: поручник Юліян Богачевський, четар Фридрих Оберляндер, і хорунжі Степан Коссар, Михайло Крижанівський, Михайло Сенюта і военний хорунжий Михайло Романишин.

При III-ій курені: четарі Бокало і Бородакевич, та хорунжі Байрак, Михайло Базник, Михайло Васильків, Крушельницький, Марцінів і Олекса Тивоняк.

Булавною сотнею командував четар Осип Баран, провіантурою завідував пор. Микола Строконь, обов'язки ліквідуючого старшини виконував булавний старший десятник Микола Беца.

Полевим полковим духовником був бл. п. о. Гординський, а полковим лікарем сотник др. Роберт Ляндес.

З таким станом старшин і стрільців перейшов полк через Збруч. Всі переходили отсю історичну річку в надії, що в короткому часі повернуть до Рідного Краю. Та надії завели. Сталося інакше. Багато з тих, що перейшли ріку Збруч із „14 стрілецьким полком” та й іншими частинами Української Галицької Армії, зовсім не вернулися до своїх домів. Своїми умученими кістками наповнили могили від Коростеня, аж далеко на полудне по Ольгопіль і Бершадь. Клади буйні голови за Нарід, одні від большевицьких і денікінських куль — інші від п'янистого і поворотного тифу.

А коли не стало вже сили до бою — попали — одні до польської неволі, інші до большевицьких лягерів і тюрем — ще інші знайшли захист у молодій Чехословацькій Республіці, — багато вернулося до своїх рідних сіл — а частина пішла шукати долі по всіх краях Європи та Америки.

Перші дні на Великій Україні.

Ще того самого дня, як перейшов полк через Збруч — перемашерували всі три курені враз із обозами через містечко Оринін — I. і II. курені до села Більших Ормян — а III-ий курень і штаб полку до села Кепшинець. Тут перебули курені першу на Великій Україні ніч.

Говорено, що Українська Галицька Армія із переходом через Збруч, матиме довший відпочинок, щоби набрала більше сили, енергії та духа до боротьби із большевиками. Однак відпочинку не було. Дня 18. липня 1919. рушив полк далше на північ до села Гниловоди, а 19. липня, через містечко Дунаївці до села Ганівців.

Після нашого переходу за Збруч, місцеве селянство відносилось до нашого війська, як до „австрійців”. Більшість нашого війська одягнена була в австрійських одностроях, шапках, плащах. Ми виглядали, як австрійці. Часто чули ми розмови місцевого селянства про нас, де вони інакше не говорили про нас тільки про „австрійців”.

Наші оправдання, що ми не ті „австрійці”, що тому два роки йшли на Україну враз із німцями — що ми галицькі українці — такий самий нарід, як вони, що ми прийшли боронити Україну перед москалями, хоч помагали, але небагато. Наше стрілецтво роз'яснювало місцевим селянам на квартирах, чого і чому прийшла Українська Галицька Армія на Велику Україну.

Присутність наших частин між прикордонним населенням причинились немало до його національного освідомлення. Та були й такі, а головно між молодшими, які поверталися із війни, що прилюдно звертали нам увагу: „Як не будете з нами добре поводитися, то скоро викинемо вас звідси!”

Слідний був також вплив большевицької агітації, бо чули ми не раз „а попробуйте тільки панів знова настановляти, ми з вами справимося скоро”. Чули ми також такі питання як: „чого ви тут прийшли? чому не сидите в дома, хто вас просив?”

Дядьки тут були настільки до наших частин відважні, що в одній гарматній частині зайшов ось такий випадок: Одна з батарей зтягла боеву позицію на ґрунті якогось селянина. Той селянин прийшов до команданта батареї із питанням: „хто позволив стати гарматам на моїм полі”.

Наші стрільці розуміли, що нарід тут, хоч український, то через довголітню неволю був національно несвідомий. Про нас Галичан знав мало. Про всі бесіди — які мали наші стрільці із селянами — інформували вони нас, старшин. Ми старшини, стало пригадували нашим стрільцям, щоби не крились в подібних випадках перед нами. В тих часах, та й пізніше — большевики розкидували багато летючок, брошурок а декуди й газет. Місцеве населення давало їх нашим стрільцям. У сотні скорострільів вияснював я постійно стрілецтву, що такі летючки треба передавати мені, або другому старшині в сотні. Я підчеркував, що летючка це не є жадний скарб, і з нею не треба критися. Мені приносили такі летючки і я одержавши їх скликував сотню на збірку та читав їх на голос усім — відповідно вияснюючи кожне речення і слово. Стрільці скорострільної сотні були вже так вишколені, що весь час нашого побуту на Україні завжди приносили мені летючки, які попадали їм в руки. Я використовував їх для національного освідомлення нашого стрілецтва і поручив їм вести опісля такі розмови із місцевим населенням на квартирах. Це вони робили і в той спосіб ширили народне освідомлення.

Та поминаючи наші протизаходи проти нерозумних розмов, а то й агітації місцевого населення — мало це вплив на наших стрільців. Вже по тижневі нашого побуту на Великій Україні дезертирувало 6 стрільців із нашого полку. Куди вони пішли, невідомо. Могли вернутися в Галичину — або також могли відійти до інших галицьких частин, або до частин Придніпрянської Армії, бо й такі випадки траплялися.

Дорожнеча була тут така велика, що ми ніяк не могли з початку з нею погодитися. Одно яйце прим., коштувало тут тоді 3 карбованці. В Га-

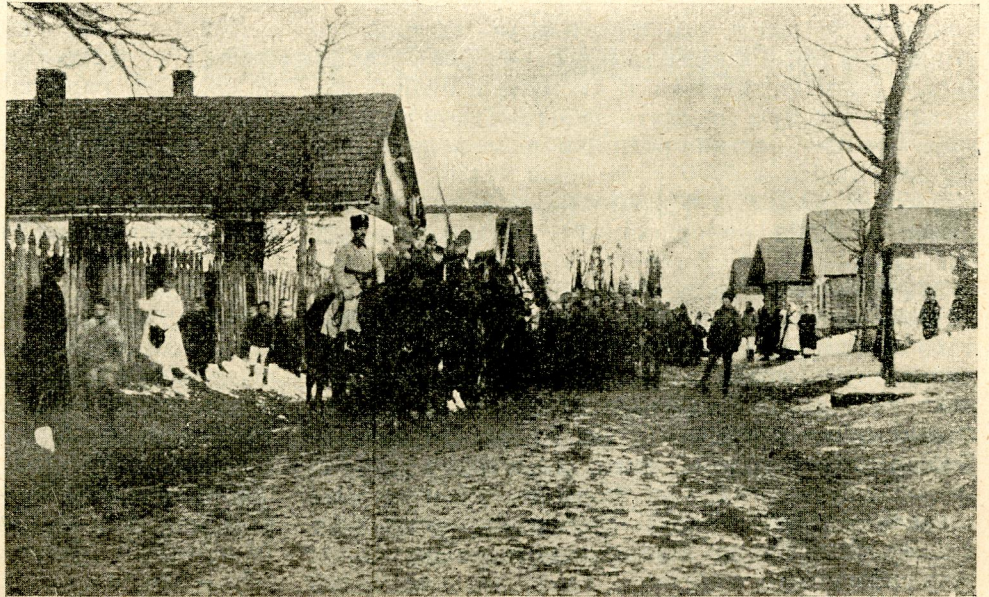
личині весь час платили ми найбільше по 50 сотиків за штуку. А карбованець рівнявся тоді австрійським двом коронам — значить за 3 карбованці повинні були ми купити 6 штук яєць — а купували лише 1 штуку. За 1 л. молока платили ми 10 карбованців. У Галичині найбільше 2 корони.

Стрільська заслуженина виносила всього 90 гривен. Аж пізніше коло 1. серпня підвищено заслуженину до 300 гривен на місяць. Ця заслуженина не могла задоволити стрільцтва, бо дорожнеча з кожним днем зростала. Стрільський харч був недобрий. Армія була день в день в поході. Пекарні не пекли, бо не було часу. Наші стрільці одержали приміром по 500 грамів хліба аж п'ятого дня по переході через Збруч. Не було змоги його скорше доставити. А стрілець, як не має подостатком хліба, то все голоден. Тому й не диво, що перші дні нашого побуту на Великій Україні були не дуже веселі. Передненок, доріжня, брак грошей у стрільцтва — причинювався до того, що дух підупадав.

Ми протиділяли цьому, вияснюючи, що обставини так склалися — потішали — і це мало успіх.

Бідували не тільки стрільці. Бідували й коні. Не було чим їх годувати. Сіна не було. Військова пайка вівса не вистарчала, а населення не хотіло давати коням харчу. А бувало й таке, що забороняли навіть попасти коні в городі або на полі. Був випадок, що одного вечора, коли курінь закватурувався — випущено коні на траву, щоби попасли, бо завтра треба їхати в дальшу дорогу — а сіна і вівса не було. Тоді місцеві селяни украли пару коней.

Чим даліше посувалися ми в глибину подільської губернії, тим нарід був нам більше прихильний, і більше гостинний. Краще чулися наші стрільці та й коні діставали свою пайку. Ми пояснювали собі і стрільцтву, що військових частин тут було вже від початку світової війни так багато і так надокучили вже селянству, що вони не могли нічим помагати ні стрільцям, ні коням — бо харчові засоби у них вичерпалися.

Свято злуки Великої України з Галицькою, яке відбулося в 1913 р. в Немирові. VI. Галицька Бригада під проводом сот. Клея.

Перші сутички з большевиками.

Де знаходився фронт — ми не знали. Ми не дуже тим навіть цікавилися, — знали, що до нього дійдемо і з ворогом стрінемося. І не треба було довго ждати, як большевиків ми знайшли — зглядно вони нас знайшли.

Дня 21. липня перейшов полк до села Макарова Пільного, а чергового дня до села Макарова Підлісного. Село Макарів Підлісний, це велике село. Назва Підлісний походить певно від того, що розположене воно під лісом, який тягнеться яких 80—100 кроків від східного краю села вздовж цілого села. Закватуриувалася тут ціла VII-ма і XXI.

Старшини і підстаршини 3. куреня 6. бригади. 21. XI. 1919 р.

бригади. За лісом, що прилягав до східної частини села Макарова Підлісного — яких 3 км. на схід, є село Проскурівка. В цьому селі були большевики, але про це ніхто із нашої команди не знав — а наші частини розвідки ще не вели. В Макарові Підліснім було 15 козаків чорношляхників, які „держали” тут фронт (коли можна це так назвати). Вони оповідали, що большевики від нас далеко.

Закватирувавшись у Макарові Підліснім, виставили ми охоронні стежі — і не прочуваючи нічого, пішли на спочинок. Тимчасом раненько 23. липня 1919, около години 3-ої зробили большевики на Макарів Підлісній „нальот”. Незамітно підійшли вони лісом під село і почали наступ. Большевики також не знали, що в селі є вже галицькі військові частини. Вони робили наступ на частини військ У. Н. Р. — і ненадійно стрінулися з нами. Та тому, що ніхто з наших не сподівався большевицького наступу і тому, що наші охоронні стежі стрінулися перший раз із большевиками — почали відступати — відстрілюючись. Большевики розпочали з ліса вогонь. В селі почалась паніка. Наше військо не знаючи, що робиться, почало вицофуватись городами і вулицями на полудневий край села і за село. Наші обози затарасували сільські вузькі вулиці. Зробилося страшне замішання. Спостерегли це большевики і почали наступ з ліса на село.

Тим часом ситуація почала вияснюватись. Наші сотні завважили, що большевиків не багато. Почались наші наступи. Большевики зміркувавши, що можуть попасти нам в руки — з поспіхом около години 6-ої рано відступили.

В отсій націй першій стрічі з большевиками у Макарові Підліснім, наложив життям бл. п. четар Найдан з І-го куреня, а ранений був четар Степан Федак. Четар Найдан був також ранений — та, щоби живим не попасти у большевицькі руки, власним револьвером відібрав собі життя. Ранених було кілька стрільців.

Того самого дня прогнано большевиків із села Проскурівки і дооколичних сіл. Ми почали правильний похід вперед.

Похід за большевиками.

Наша бригада — та й цілий другий Корпус дістали північний та північно-східний напрям — на Проскурів — Деражня — Летичів. Ми перемашерували через містечко Зінківці і 30. липня перейшли у містечку Деражні залізничий шлях Підволочиська — Жмеринка. Большевиків ми нігде не стрічали. Вони відступали скоро і в неладі.

Дня 1. серпня цілий 14. полк осягнув місто Летичів. Тут наступив давно заповіджений відпочинок. Два наші курені, а то І-ий і Ш-ий враз з командою полку, залишилися в Летичеві — а курінь І-ий перейшов на північ від Летичева, до села Щедрова. Команда Бригади осталася в Деражні. В районі того містечка залишився також 13 стрілецький полк.

Відпочинок.

Наш курінь, відпочиваючи у селі Щедрові, не чувся там добре. Бракувало харчів. Інтендантура не могла їх доставити. Хліба не було — або, як був, то дуже нерегулярно. Брак був також соли. Часто два, або й три дні підряд обіди були зовсім несолені. А на обід варили прим. у скорострільній сотні юшку із житньої разової муки із бараболею — а коли було мясо — то мясо, та й бараболі було обмаль. Юшку з мяса підбивали також житньою разовою мукою. Круп тоді не було. Та найбільше болуче відчувалося брак соли. Обіди були дуже мізерні та несмачні.

Подібно було й на вечеру. Якась юшка. Та все те, наш стрілець переносив терпеливо. Вислухував нас, коли ми оправдували брак соли — вирозумілий був, що не було на час хліба та розумів, що час передівку — і харч не такий, як приписано військовим.

На відпочинку приводили себе стрільці до порядку. Прали білля, милися — стриглися. Дуже відчувався брак білля.

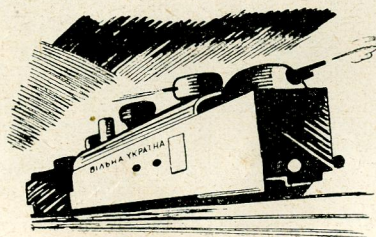
У Летичеві старшини нашого полку навязали звязки із місцевим українським громадянством. Зорганізувався навіть хор, котрий мав у пляні дати концерт. Робили проби.

До села Щедрова, до великої цукроварні прибули частини Армії У. Н. Р., Чорні Запоріжці. Одного вечора уладили вони у невеликій салі Щедрівської цукроварні концерт получений з вічем, на якому присутні були козаки, запоріжські старшини — і декілька старшин нашого куреня, із командантом сотником Василем Бачинським і сотником Северином Рибачевським, командантом І-го куреня нашого полку. Майже всі їхні старшини й козаки були з „оселедцями” на голові.

Промовляли їхні старшини. Вказували на присутність Української Галицької Армії на Україні — що спільно з Дієвою Армією У. Н. Р. маємо визволити Україну від московського ворога.

І не оглянувшись ми, як 10 днів відпочинку було вже за нами.

(Далі буде).

Фінал свободи, принесеної на багнетах

(Київський спомин з 1918 р.).

Написав: Ів. Ш.

Московська окупантська влада не заслужила собі у киян ні на пошану, ні тим більше на любов.

Киянин не був вдоволений з уряду Ц. Ради. Він його визнавав, бо в перспективі не було ліпшого, але він його не шанував насамперед вже за те, що киянин бажав собі твердої і ділової влади. На очах киянина вешталась по місту банди ріжних зайд і неробів, що жирували на революції (далой буржуя, — а киянин здецидований буржуй), на війні „кроф пралівалі” — (ніби киянин її не проливав), нацьковували одну часть населення на другу, проповідували і творили анархію, намагалися викликати ворохобню, вільно агітували проти Ц. Ради, себто проти найвищої влади. І киянин дивувався і заходив у голову, як це все можна допустити, як влада може дозволити на те, щоб її прилюдно і безкарно якась голота безчестила і закликала до її знищення.

Бували випадки, коли обурені кияни, поодинокі або групами, змушували міліцію арештувати якогось нахабного агітатора. За пару годин вони його вже бачили знову за тою самою роботою. Скарги до комісаріату рівнож не давали бажаних наслідків. Звідти діставали відповідь:

— Ат-го, сучий син! а він же дав слово більше не виступати проти влади! — Або навіть і так:

— Таж тепер свобода слова! Якби він щось украв, то посадилиб його до участку (арешту при комісаріаті). А так, що з ним зробиш! — Або:

— Та, що ви на дурного звертаєте увагу, чим йому заткнеш пельку — несвідомий громадянин(!), самі учіть його.

А таких „дурних” були сотки на вулицях, а особливо на ринках, двірцях, пароплавних пристанях, касарнях і т. д. І киянин бачив і перекопувався, що влада сама себе не шанує. За що ж він мав її шанувати?

Зміна влади на большевицьку не принесла рівнож киянам безпеки. Коли влада Ц. Р. не хотіла бути владою, то влада совітська нею не могла бути, не мала сили. Приклад:

Повстали у нас в кожному подвір'ю т. зв. домові комітети, до яких входили мешканці даного подвір'я. Щоби запобігти розбоям, члени комітету (муж. пола) по два вартували цілу ніч, змінюючись що дві години. Коли якась банда силувалася зробити напад на подвір'я, один з вартівників лишався на брамі, а другий дзвонив до сторожа і з ним оббігали всі помешкання, алярмуючи ціле населення. Всі мужчини спали не роздягаючись і моментально озброївшись, хто чим вважав для себе зручнішим: сокирою, молотом, дрюком, поліном, залізною кочеріжкою, бігли до брами ставити опір.

Стався такий напад і на наше подвір'я. Завязався біля брами, яку хотіли вивалити напасники, справжній бій. Коли ми побачили, що сила не на нашій боці і один уже був ранений кулею, ми ви-

добули з кишень револьвери і кулями відігнали борців за свободу (все це були салдати окупантського війська).

Це могло мати небезпечні наслідки, бож під карою розстрілу на місці ми мали були поздавати зброю ще в перші дні окупації. Тому ми нарадилися обійти вранці всі домові комітети нашої вулиці, спільно обрати делегацію до т. зв. влади, представити їй справу і просити видати бодай по одному мушкету на комітет для нічної оборони.

Зробили це все скоренько і того ж таки дня, бо сподівалися вночі нового нападу, пішли до влади.

Трудно було найти відповідну інстанцію, бо здається жадних інстанцій і не було, а прийшлося просто звертатися до нар. комісаря (міністра) внутр. справ.

Міністерство містилося на Хрещатику, здається в Гранд-готелю, і туди ми вступили. Нас оточили якісь звірські морди і скерували на поверх — там був кабінет міністра. На поверсі друга банда, точна копія з попередньої, запитала:

— Чаво нада? Куда прйош?

— Делегація від домових комітетів до міністра. В якій, питає, справі? Відповідаємо ухильчиво, що в справі комітетів. Один каже:

— Перевішати б вас сукинів синів, — певно буржуй.

Ми були одягнені більше ніж скромно, знали, куди йдемо. Бачимо вже, що трапили в халепу. Але ще парадніше було, коли один з тих покручів, з налитими кровю очима, схопив за груди одного нашого делегата і присікався до нього:

— Ти! Я тебя знаю! Ти член Ц. Ради!

Ми підняли крик в обороні нашого товариша. Кілька бандитів хотіли вирвати його з нашого осередку, а ми за нього міцно вцепилися і не пускали. Затріщав на всіх шзах його старенький плащик, повідлітали гудзики, вийшло велике шамотіння і крик. Двері від кабінету відчинилися і в них показалася постать досить кремезного середнього зросту, в шкіряній куртці міністра. Побачивши бійку, він дав 5—6 револьверових стрілів понад наші голови. Солдатня збігла сходами на долину, а ми, не бігти ж нам було за нею, лишилися, потішаючи себе тим, що може все таки більша честь згинуті від руки самого бандитського міністра, ніж від бандитів. Чекали, що стрілами прожене і нас наділ. Одначе ні!

— З цею бандою інакше не можна собі ради дати, — почав вибачливо міністр такою атестацією своїх героїв, — нині вже одного застрілив, але видно, цього замало. Вас сюди припровадили, громадяни?

— Ні, — кажемо, — ми самі прийшли в справі домових комітетів.

— А, ну то прошу дальше, — і пропустив нас до кабінету.

Ми йому виложили цілу справу, що комітети не можуть виконувати покладене на них завдання, бо не мають зброї, а банди роблять напади озброєні.

Він нас запевняв, що вже завтра всіх бандитів повиловлюють і порозстрілюють, а зброї не знаходить способу дати, бо то дуже скомплікована справа. Дав нам число телефону, де треба по-дзвонити вразі поновних нападів.

На працання ми йому оповіли про інцидент під його дверима. Він закликав двох вартових, погрозив їм наганом і звелів відпровадити нас на вулицю і зараз же зголоситися до нього. Це нам вийшло на добре, бо нас би запровадили де далі*).

Вистарчить хіба цеї ілюстрації до характеристики нової влади, а властиво безвладдя.

З часом зайди, а власне в останні вже дні свого перебування у Києві, були заняті „евакуацією” його. Щодня вантажено сотні, а може й тисячі возів інтендантського майна і машин і ці вози безконечною стаякою сунулися від центра міста вулицями до Дніпра, далі Ланцюговим мостом і ще далі на десятки кілометрів, скільки сягало око, броварським гостинцем на Чернігів.

Уже до киян надійшли вістки про те, що Ц. Р. заключила сепаратний мир з Осередними Державами. Кияни назагал одобряли цей крок Ц. Р., важаючи його за доцільний: всеодно, мовляв, німці голими руками можуть забрати Україну, ліпше най беруть її, як союзника, аніж як заводника.

І всі очікували з нетерпеливістю повороту Ц. Ради. В цім напруженні двічі зайшла помилка.

Одного дня десь пополудні від залізничого двірця почулися стріли, а далі вибухи бомб. Слідом по тім посунули з двірця маси солдатні та бігли в протилежний від двірця бік.

Ціле місто і большевицька влада думали, що то зайняли двірець Січові Стрільці. З деяких подвір і камяниць, прилеглих до двірця вулиць як напр. на Степанівській вулиці, вже повиставляли жовто-блакитні прапори. Заскочений міський голова почав телефонічно скликати членів міської управи для укомплектування наспіх зорганізованої делегації, що з хлібом і сіллю мала вітати „законну” владу (традиційно міська Управа всяку владу вітала гучними в псевдо-клясичному стилі промовама та хлібом-сіллю при вступі до столиці).

„Міністерства” в поспіху вантажилися на авта. Може яких 20 мін. рвалися на двірці гранати. Нарешті стихло. Біля двірця зібралися маси народу, але з двірця по втечі останнього червоногвардійця ніхто не виходив. Лише за яку годину показалися робітники з залізничих майстерень і вияснили справу. Стояло на двірці два вагони

*) Раз ми попробували задзвонити на подане ним число телефону. Дістали крайно цинічну відповідь на адресу наших жінок і доньок. А з обороною далі було так: по-пробивали входи в середині подвір з одного до другого і таким чином можна було подвірями пройти з одного краю вулиці до другого, попровадили електричні дзвінки, усталили умовну сигналізацію і могли в 5—10 хвилин цілою половиною вулиці збігтися в загроженім подвірі.

з гарматними ристунками. Хтось закрався і підпалив один із них піроксиліною і два вагони без людей, самі причинилися до звільнення ворогом міста, звичайно тимчасового.

Жовто-блакитні прапорці поховалися і розчарована публіка розійшлася, оцінюючи подію, як добрий знак.

За пару днів до зайняття Києва військом Ц. Р. з Берестейського гостинця показалося військо, правдиве військо всіх родів зброї. Чисто одягнене, в карних рядах, нічим тоді Січові Стрільці. Моментально на Галицький ринок збіглися непрохідні маси населення, прийнявши військо за Січових Стрільців. Ентузіастичними окликами: Най живе Україна! Най живе Українська Армія! Слава! Слава Січовим Стрільцям! — зустріли цілком байдуже на всі ті овації військо, що форсовним маршем переходило Ринком й спішило Шевченківським бульваром догори.

Показалося, що це чеські легіони втікають перед німцями. Два дні, день і ніч, майже без перерви бігли бідолахи кївськими вулицями за Дніпро. Ніхто не ставив їм ніяких перешкод. Були голодні, але ніхто не міг їм дати кусня хліба, бо селяни через цілий час окупації Києва нічого до міста не довозили, а запаси міських провіантів вичерпалися. Випікали міські пекарні лише хліб з горохової муки і того не можна було купити більше, як чверть бохонця і то дуже рано.

Гвардійців не було вже видно, лише в центрі дограбовували приватні мешкання, забираючи навіть меблі.

Вийшло вперше число „Последніх Новостей”, безцензурне, де відкрито писалося, що військо Ц. Р. вже на підступах до Києва і завтра в вечірній порі вступає до столиці зі сторони Лукянівки. На другий день стало відомо, що уряд рядянської України залишив Київ. „Остання вже виїхала Вош” — казали кияни з радістю (Євгенія Бош, жидівка, член уряду).

Перед заходом сонця 3. березня запрудили кияни всякого віку і національної приналежности Львівську вулицю, Львівський Ринок, Житомирську і далі, з радісними лицями, веселими дотепами на адресу большевиків і безжурним сміхом. Я з родиною стояв недалеко Стрітенської церкви.

Сонце кидало свої останні проміні вздовж Львівської вулиці, легкий мороз румянив лица.

Десь здалека загреміло: Слава! і покотилось довгими вулицями, нагадуючи завміраючий грюкіт грому.

Ще раз... Ще раз. Захвилювалося море голів і показалася кінна стежа. У віддалі за нею кінна частина, далі відділ піхоти, з зосередженими лицами, з намірено укритою в них радістю, мірно відбиваючи такт ногами. Аж це були Січові Стрільці, улюбленці Києва. І такими вони здавалися всім близькими, такими дорогими...

Повстало якесь божевілля! Оклики, сміх, плач, замість квітів матері підносили догори немовлят і простягали їх в напрямі ідучих...

Слава! Слава! Слава! З кожних уст: Слава! З кожної брами: Слава! З кожного вікна: Слава! З кожної щілини: Слава! А з церковної дзвіниці малі дзвоники: Сла-ва-слава! А великий дзвін: Слав-слав-слав-ва!

Традиція протимосковських війн Литовської Русі

Написав: Д-р Георг Антонович.

Вистарчає глянути на карту „Литовсько-Руської Держави“, щоби переконатись, яку зникаючо малу ролью грали в ній етнічно-литовські племена та ще й при обставині, що провідна їх верства швидко зденаціоналізувалася. В славянським-же елементі, що був міродайний у державі, зовсім неможливо провести в тім часі національного поділу між українцями і білорусами. Розуміється етнічні ріжниці існували вже і тоді, але національно обидва народи відчували себе одною „Руссю“, одною нацією не лише в XIV. але і в XVII. століттю, коли Запорожська Січ турбувалася за долю Виленського братства не менше ніж Львівського або Київського. Тимто ми і тепер маємо право апелювати до політичних, воєнних і культурних традицій Великого Князівства Литовсько-Руського нарівні з білорусами. Досі нажал в свідомості нашого громадянства лишається велика прірва між падінням Галицько-Волинського князівства і Богданом Хмельницьким, яка тільки затемнює образ процесу розвитку української державності. Зокрема дає належна оцінка цеї доби можливість як слід оцінити тяглість вже скоро тисячолітніх змагань України з її північним сусідом.

Разом із територіяльною спадщиною по Київській державі впав на плечі династії Гедиміна і цілий комплекс політичних проблем, звязаних з Україною. На зовні завдання України, що їх перебрала до вирішення литовська Русь, полягали в чотирьох основних пунктах: боротьба з німецьким Орденем за торгові шляхи до Балтійського моря, змагання з Польщею за спадщину Галиць-

ко-Волинську, експансія на північний беріг Чорного моря і оборона проти завойовницьких спроб північних князів. Не всі ці задачі зуміла литовська Русь розв'язати однаково добре. Зі спадщини Болеслава-Юрія, наприклад, вдалося затримати тільки північну частину, а ворожнеча з Польщею швидко втратила свою гостроту (в трицятих роках XV. століття). Відносини з Орденем теж відпружуються після битви під Груневальдом. Зате суперництво з Московщиною було актуальне весь час існування литовської Русі. Ніде не являється династія Гедиміна так виразно спадкоємцем завдань Києва і Галича, як саме у боротьбі з північно-східною фінсько-славянською мішаниною. Це був у повнім сенсі слова бій європейського культурного наставлення з його феодальною пошанною проти азійського деспотизму. В XI. столітті Київ був явно в перевазі цивілізуючи, колонізуючи й примучуючи народи над Клязьмою. Володимир Мономах своєю розправою з вятицьким князем Ходотою ще раз підтвердив супрематію Києва. За Андрія Боголюбського північ перейшла у наступ. В боротьбі середини XII. віку російський історик Сергій Соловйов бачить виразну ріжницю між типом північно та південно „руським“. Північ видає деспотичних, властолюбивих князів, дуже зручних дипломатів, але неохочих і не шпарких до бою. Андрій Боголюбський чи його заступник Всеволод „Большое Гнездо“ досягають часом гегемонії у східній Європі, але ця гегемонія — результат дипломатичного хисту, вміння вичекати догідної хвилини, посварити своїх сусідів між собою. На відкри-

Українська Радіостанція в Хриплині, пов. Станиславів.

**З переговорів про завішення зброї
у Львові, дня 26. лютого 1919. р.**

Члени антантської місії і української делегації: з ліва перший ряд: Волод. Темницький, д-р Волод. Охримович, франц. генерал Бартельмі (голова антанг. місії), англ. ген. Картон де Віяр, італ. майор Стабілі, д-р Ст. Витвицький.

Другий ряд з ліва: отаман Ерле, о. Бон, (?), д-р О. Бурачинський, полк. Константин Слюсарчук, от. д-р Теодор Рожанківський.

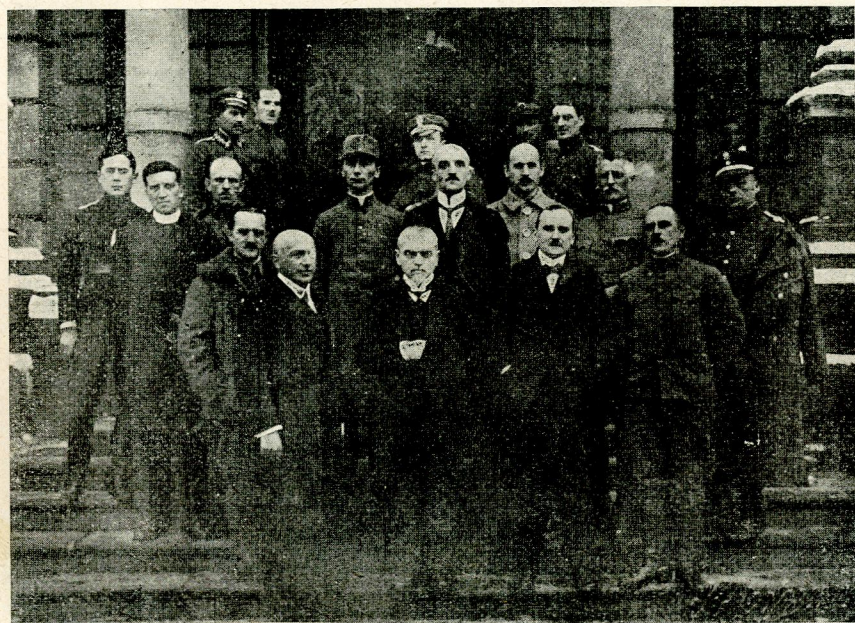
Третій ряд з ліва: третій о. Антін Калята, четвертий англ. полк. Смайс, шестий полк. Фідлер.

тий польовий бій зважаються суздальські князі рідко і неохоче, по можливості чисельністю війська та неприступністю позиції гарантуючись наперед від випадковостей бойового щастя. Звичайний образ з московської історії, що два війська місяцями стоять проти себе — ні одне не зважаючись напасти на ворога. Знищення безборонного Києва великим північним військом 1169 р. під військовим оглядом не було ніяким спеціальним подвигом.

Повну протилежність до північних князів становлять українські Мономаховичі або Ольговичі. Це відважні звитяжці, лицарсько-очайдушні і лицарсько-нетерпеливі; вони завдяки браку всякого дипломатичного хисту втрачають користи здобуті їх відвагою у бою. Україна може в XII столітті хвалитися такими видатними воєнними подвигами, як оборона Вишгорода 1172 р., зіпмурів якого мусіло ганебно утікати велике збірне військо Андрія Боголюбського перед горсткою

дружини Мстислава Ростиславича. Але помимо таких подвигів, кінець XII. віку минув під знаком переваги північних князів та їх краще організованої держави. Тільки здібностям Романа і Данила Галицьких, або подвигам Мстислава Удалого завдячуємо факт, що першенство півночі було над Києвом не тривале і не міцне.

Після татарської навали Україна та Білорусь обєднані династією Гедиміна значно скорше створили сильну експансивну державу ніж Росія. Свідомо перебираючи на себе традиції Києва, Гедиміновичі перебрали в спадок теж і боротьбу з північчу, за котру вони зразуж взялися з усією підприємчивістю і розгоном, які додавало їм швидке добровільне обєднання дрібних українських та білоруських князів довкола них. Часи від середини XIV. до середини XV. віку — це доба безумовної переваги литовської Руси. 1368 року князь Ольгерд спалив саму Москву, в рр. 1427—1430 Московщина визнавала над собою зверх-

**З переговорів про завішення зброї
у Львові, дня 26. лютого 1919. р.**

Українська делегація — перший ряд з ліва: Волод. Темницький, Др. Волод. Охримович, Др. Ст. Витвицький, от. Др. Т. Рожанківський.

Другий ряд: о. Бон, от. Ерле, о. Калята, Др. О. Бурачинський, (?), полк. Слюсарчук.

ність Русі і великий князь Василь Темний називав Витовта своїм „старшим братом“. Ціла південна Московщина аж за Рязань і Можайськ належала до „Литви“. На півночі Тверь і Новгород стояли в васальній звязку з Вильною. Політичний плян Гедиміновичів, що зводився до оточення Москви тісним кільцем своїх посіlostей був недалеко від здійснення. Але з межіусобиць XV. віку Московщина вийшла міцною централізованою державою з видатною, типово московською постаттю першорядного політика і трусливого вояка, Івана III. на чолі, тоді як на Україні і Білорусі зі запануванням Казимира (1440—1492) почався процес занепаду зверхньої влади на користь поодиноких магнатів. Таким чином на переломі XV.—XVI. століть доходить до московського протиудару.

В двох війнах між роками 1492—1503 Іван III. не тільки відібрав московські етнічні території, але вдерся і на українські та білоруські землі та здобув Гомель і Чернігів. Початок до московського наступу подав самовільний перехід поодиноких князів переважно з етнічно російських земель (Воротинські, Новосильські, Одоєвські та ін.); зорієнтувавшись, з якого боку сила, ішли вони на службу до Івана III. разом зі своїми землями. В боях на ріці Ведроші і під Мстиславом українсько-білоруське військо розбито. В ті часи світлого дня з мурів Київського замку на горі Киселці видно було московські кордони за Дніпром. Питання, чи вдасться литовській Русі спинити зріст і натиск Московщини на Європу, вступило в свою критичну фазу. Ситуація здавалася тим грізнішою, що саме ці роки були часом найбільшого розвитку руйнівничих нападів Криму і Україна обернулася замалим не в пустку.

Засадничо литовська Русь не хотіла признавати московських здобутків, хоч і не мала сили їх відібрати назад; з другої сторони Московщина, окрилена успіхами заявляла претензії на всю „Русь“, себто землі, що колись входили в склад київської держави. Але здійснити такі свої непомірні апетити Москва теж не могла. Таким чином, коли фактичне знесилення змушувало обидві сторони шукати припинення воєнних акцій, то воно приймало вигляд не миру, а перемиря, тимчасового припинення війни, звичайно на підставі хвиливого посідання, причім обидві частини залишали за собою надалі право досягати намічених раз цілей, формально їх не вирікаючись. Московщина далі стреміла до завоювання всіх земель Великого Князівства Київського, литовська Русь — до повернення втрачених територій. Ціле XVI. століття минуло властиво у стані війни між обома державами, причім мирові павзи серед отвертих війн, котрі були у рр. 1507—1508, 1512—1522, 1533—1536 і 1561—1582 були формально лише станом тимчасового перемиря, хоч воно продовжувалося нераз і кількадесять років. Такий провізоричний стан був у XVI. віці звичайною річчю в Європі, хочби в безконечних війнах між Габсбургами та Туреччиною, які теж переривалися тільки формальними перемирями.

Жигмонт I. зумів влити нового духа в україн-

сько-білоруське лицарство і, коли вже не зміцнити державну організацію, то принаймні розворушити традиційну войовничість. Війни 1507—1508 і 1512—1522 не принесли литовській Русі назад втрачених територій — навпаки вона втратила 1513 р. ще важну кріпость Смоленськ — але образ війни супроти часів Олександра зовсім змінився. Битва під Оршею 1514 р., де князь Константин Острожський розгромив у пень московське військо, підтвердила давню славу крашої боевої вправності півдня. Коли цифри 35 тисяч „литовців“ проти 80 тисяч москвинів і перебільшені, то все ж вони певне правильно віддають пропорції ворогів, а це тільки збільшує значіння перемоги. І артилерія, що відіграла в цьому бою визначну роллю, і тяжка рицарська кіннота українців і білорусинів доказали свою тактичну перевагу над москвинами. Вражіння від цього бою було величезне, судячи по тому, що Сигізмунд Герберштайн, австрійський посол, який 1517 р. — 3 роки після події, прибув до Москви, найшов потрібним включити докладний опис Оршанської битви у книгу про свою мандрівку. Так само докладно спинився Герберштайн і на другій воєнній акції, яка чимало нагнала страху на Москву. В 1521 році Остап Дашкович зі своїми козаками на спілку з Кримським ханом погромив московське військо над Окою і приступив під саму Москву, яка мусіла дати татарам великий окуп. Не диво, що опінія, яку виставляє Герберштайн московському військові, не з найліпших. Підкреслюючи добре узброєння москвинів і зручність, з якою вони сидять на конях, вважає німецький посол, що вони не виглядають дуже войовничо. „Цілим своїм виглядом московська армія неначе говорить ворогові: тікай, або ми самі втечемо“, пише він. На думку Герберштайна присадкуваті москвини переважають всі інші нації своєю фізичною силою, але незручно володіють зброєю. Коли доходить до збройних поєдинків між ними і людьми з Литви, то люди з Литви майже завше виходять переможцями.

Значно вище ставить Герберштайн боеву вартість „литовців“, але в його описі їх війська не бракує і темних сторін, виною яких, як це одразу видно, являється розхитання державної організації. Коли король наказує збиратись на війну, пише Герберштайн, то кожен магнат приїздить у найроскішнішому одязі і з пишним почотом, так як би не мав нічого іншого робити, як тільки хизуватися перед другими своєю виставністю та багатством. Провівши деякий час за бенкетами та учтами, магнати знову розїздяться по домам і з плянованого походу нічого не виходить. Свавільна шляхта очевидно не дуже квапилася виконувати урядові накази, але коли вже діставала фантазію до бою, то далеко перевищала москвинів вправністю і відвагою.

Після Орші та походу Дашковича всі більші полеві бої кінчалися поразками москвинів. Тільки користи з такої перемоги було мало, бо лицарство знову потім розбридалося з табору. Огніста фантазія та темперамент якого небудь українського шляхтича могли затягти його до бою чи на партизанський рейд у ворожу країну, де була

надія здобути славу і пограбувати, та йому зовсім не подобались нудні затяжні походи з довгими облогами стратегічно важних фортець, яких здобуття не ворожило ніякої наживи. Серед маси спокійної чи безучасної шляхти завше знаходилися енергійні одиниці, для яких війна була вітаною нагодою для лицарських пописів. Тільки завдяки тактичній перевазі українсько-білоруських вояків та страху москвинів перед полевым боем можна пояснити собі факт, що Литовсько-Руській державі при такому внутрішньому стані, на протязі XVI. століття вдалося здержати напір Московщини на Європу, а навіть відібрати наязад деякі міста заняті Іваном III. Так зручна акція Юрія Радзивила і польського гетьмана Тарновського увінчалася 1534 року взяттям Гомелю, завдяки закордонним інженерам, котрі примінили найновіші методи підтривання стін порохом; кордон з під Києва пересунувся трохи далі на північ — за Остер. Центральний уряд литовської Русі „Пани-Рада“ та великий князь дуже добре розуміли ту користь, яку вони мали від безпосереднього контакту з технічно удосконаленою Європою і дбали разом із Ливонським Орденом, щоб не пропустити до Москви найновіших технічних винаходів та спеціалістів майстрів. „Коли московському цареві дати європейське знання воєнного мистецтва, то він при своїй могутності завоює весь світ“ — це був один із найважливіших постулатів політики литовської Русі. Зі скаргами московських царів на затримку прямуючих до Москви європейських воєнних інженерів доводиться часто стрічати.

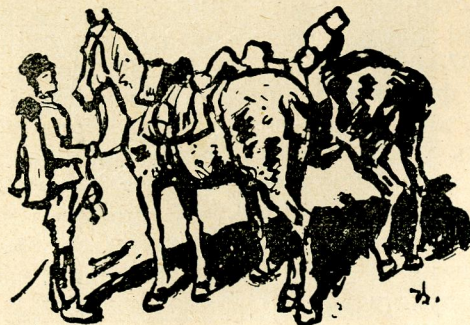
Справді ситуація, що створилася у XVI. віці, була досить дивною. Централізована зєдинена Московська держава далеко переважала і багатством і числом населення литовську Русь, де кожний шляхтич і кожне наділене магдебурськими привілеями місто вважали себе в праві провадити на власну руку політику, яка їм подобалась. Московське військо по різним даним рахується то на 150 то на 400 тисяч — чисельність, про яку литовська Русь і здалеку не могла мріяти. Але москвини усвідомили собі безвиглядність боротьби з українсько-білоруським лицарством у відкритім бою і тому обмежували війну до систематичної облоги, зглядно оборони, укріплених пунктів, оперуючи при цьому можливо більшими людськими масами. Крім того закладали вони на чужій території кріпости з залогами як Невль чи Себез і таким чином опановували околицю, або, користаючись повільними зборами ворожого вій-

ська, робили партизанські рейди вглиб Білоруси. Такий рід війни був дуже затяжний, бо XVI. століття було часом, коли в Європі техніка будівництва фортець далеко випередила техніку облягання. Взяти правильно укріплене велике місто кожна європейська армія в той час могла властиво лише одним способом: виголодженням¹⁾. Слава упертих оборонців зпоза укріплень, якою тішилися москвини, була досить дешевою славою.

Ливонська війна 1557-82 була останньою пробою сил литовської Русі з Московщиною у XVI. ст. Падіння Ордену, в наслідок повного його розкладу, було одним із найганебніших в історії. Литовсько-Руська держава у власнім життєвім інтересі не могла допустити, щоб Московщина оточила її з півночі і здобула вихід до моря. Москвини і тут оперуючи своєю методичною тактикою виявились добрими облягачами і оборонцями. Зенітом їхніх успіхів проти українсько-білоруських армій було здобуття Полоцьку 1563 р. Але в полі наше лицарство задержало свою давню славу. Більші битви закінчилися перемогами, як погром князя Курбського під Невлем (1562) або головної московської армії над рікою Улою недалеко фатальної для москвинів Орші (1563). Фактична рівновага сил, що створилася на протязі XVI. віку між Московщиною і литовською Руссю, задержалася і в цій війні. Московщина не мала змоги завдати удару українсько-білоруському військові, а литовська Русь, при розхитаності своєї державної організації, не могла належно використати ні однієї своєї перемоги. Рішило війну вмішання третього чинника і вичерпання експанзивної сили Росії. Але події після Люблинської унії вже не належать до теми даної статті. Варто лише зазначити, що і за Стефана Баторія участь українських сил у Ливонській війні була досить значна; можна навести хочби імена, як Гарабурда, православний шляхтич із Пинщини, що 1581 р. понищив землі над верхньою Волгою, або князь Ян-Константин Острожський, що нападав на московську Сіверщину (1579).

На кожний випадок віковій змагання литовської Русі, отже й України, з Московщиною дають багато цінного матеріялу для тяглости нашої державної і воєнної традиції і тому конче варто епоху XIV—XVI. століть ширше зпопуляризувати серед нашого громадянства.

¹⁾ Martin Hobohm, Machiavellis Renaissance der Kriegskunst, 2 B-de.

Санітарна частина У. Г. А.

Написав: М.гр. Володимир Кривокульський.

Дня 1. листопада 1918. р. між старшинами Першого Штабу Української Армії знайшовся також пор. лікар Д-р Кость Тянячкевич і йому доручено санітарний реферат при Штабі, а самого д-ра Тянячкевича наказом Штабу іменовано санітарним шефом, санітарної частини, яку він щойно мусів зорганізувати. Небагато фахових людей мав тодішній сан.-шеф до диспозиції. Тими, що зголосилися самі до його розпорядження міг обсадити лише важніші відтинки фронту, який розвивався в боях у Львові. Між тими, що зголосилися до служби в Українській Армії у Львові, був поза д-ром Тянячкевичем ще один лікар, сімох студентів медицини та кілька вишколених фахово пань в характері сестер милосердя. Це був санітарний персонал, яким санітарний референт в часі боїв у Львові розпоряджав.

Вже 1. листопада, зараз по обняттю влади нашими військами, заносилось на те, що прийде до боїв за Львів з польськими військами. І справді почались бої, прийшли ранені та вбиті — раненим треба було нести поміч, вбитих хоронити. З тою метою санітарний референт приступив до творення на поодиноких фронтових відтинках „Першої Помічі”. Першу „Першу Поміч” улаштовано таки в Народньому Домі при Центральному Військовому Комітеті опісля названому Першим Штабом Української Армії. Містилась та „Перша Поміч” в салі на першому поверсі. Уладження тої „Першої Помічі” було зовсім примітивне, коци на землі, стіл, на ньому кілька перевязок та термометер до мірення горячки. Обслуга тієї „Першої Помічі” складалась з двох медиків — один був начальником — з одної сестри милосердя і 4 стрільців-санітарів, що мали одні ноші для переносення ранених.

Другу „Першу Поміч” улаштовано в одній зі саль у Ратуші. Там був один лікар, двох студентів медицини, сестра милосердя та 4. стрільців-санітарів. „Перша Поміч” у Ратуші мала до диспозиції теж повозку Рятункового Поготівля з парюю коней. Повозкою відвожено ранених до гарнізонової лічниці при Личаківській вулиці. Сердя і 4 стрільців-санітарів, що мали одні ноші пошти в ресторані на розі вул. Коперника і Словацького. Там працював студент медицини з 4 санітарями. По ранених до тої „Першої Помічі” підїздило санітарне авто, яке було в розпорядженні санітарного референта. Та ця вулиця була під постійним обстрілом, так що не можна було забрати ранених, а одного разу були ранені д-р Роза Кляйман в праві легені, сан.-чет. Я. Г. в руку та сестра милосердя в голову. Чудом-дивом шофер вийшов ціло і лиш завдяки тому бодай тих ранених, що були в авті, можна було відвезти до лічниці.

Четверту „Першу Поміч” улаштовано на залізничному двірці Підзамче. Там працювало двох медиків і санітарі стрільці.

З усіх відтинків „Перша Поміч” відставляла ранених до гарнізонової лічниці при Личаківській

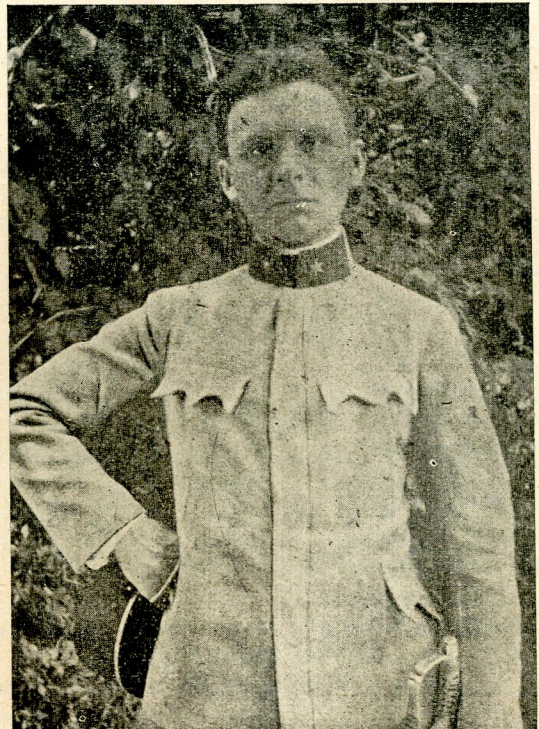
вулиці, де вони перебували через кілька днів. Опісля перевожено їх звичайно на возах до Санітарного Поїзду УСС, а цей відвозив наших ранених до лічниць у запіллю, до Бережан, Підгаєць та Тернополя.

Тих, що поклали свої голови у боях у Львові, оскільки було можливим їх забрати, перевожено також до лічниці при Личаківській вулиці. Там їх розпізнавано, а відтак хоронено.

Так була зорганізована санітарна частина Першого Штабу Української Армії у Львові в часі боїв від 1—21. листопада 1918. р., до дня, в якому наказом Штабу наші частини опустили Львів ніччу з 21—22. листопада.

Разом зі Штабом Української Армії опустив Львів і її санітарний шеф пор. лікар д-р Кость Тянячкевич разом зі своїми санітарними відділами, які були початком Санітарної Частини Галицької Армії. Після відвороту зі Львова усі наші відділи по наказу шефа штабу полк. Г. Стефанова мали збиратись в Куровичах. Тут їх реорганізовано як основу нової Української Галицької Армії.

В Куровичах санітарний шеф д-р Тянячкевич дає наказ пор. лікареві д-р М. Музиці відїхати з одним медиком до Сокаля, щоби організувати там санітарну службу. Штаб Української Армії 25. листопада 1918. р. переїздить до Бережан. В Бережанах прийшло до реорганізації Штабу Української Армії, який тоді прийняв назву Начальної Команди Української Галицької Армії.

Олекса Богачевський,
Комдт. 4. гуцульського куреня, згинув на Великій Україні.

Начальником санітарних частин польових формацій УГА остав і надаліше пор. лікар д-р Танячкевич а наказом Штабу Армії іменовано його лікарем-сотником.

А події на фронті розвивались. Облога Львова більшала, повставали групи, з них бригади, а опісля корпуси та відповідні санітарні частини. Про персональний склад не буду згадувати, бо він мені незнаний. Організація санітарних частин УГА відбувалась на взір бувшої австрійської армії, отже сотні мали санітарні стежі, при куренях були „Перші Помочі”. Бригади мали бригадні лічниці, а корпуси — корпусні лічниці. Командантом санітарної стежі при сотні був звичайно відповідно вишколений санітарний підстаршина.

В курені командантом „Першої Помочі” та начальником санітарних стеж був звичайно санітарний старшина медик.

В бригадній лічниці найчастіше начальником був лікар, який мав до розпорядження відповідний сан.-персонал.

Корпусна лічниця, це вже була велика санітарна установа, якої місцем постою було звичайно якесь місто чи містечко, в якому можна було знайти відповідне приміщення на лічницю. В корпусній лічниці працювало звичайно 2—5 лікарів чи медиків, сестра милосердя та відповідне число санітарів. Кожда бригадна та корпусна лічниця обовязково мусіла мати і аптику.

Так була зорганізована санітарна частина у фронтових частинах УГА.

Крім тих санітарних частин які підлягали приказам сан.-шефа УГА — сан.-шеф творив ще в різних містах а головно там, де вони були за австрійської влади — польові лічниці УГА, які також підлягали приказам сан.-шефа УГА, а до яких відставляли ранених і хорих бригадні та корпусні лічниці на дальше лікування. На командантів польових лічниць УГА були візвані до служби приказом Н. К. Г. А. всі наші лікарі-українці, а також лікарі іншої народности якщо заходила потреба.

Завданням санітарного шефа Н. К. Г. А. було дати усім фронтовим лічницям та польовим лічницям, тобто усім формаціям, що безпосередньо йому підлягали, санітарний матеріал та відповідні ліки-хемікалія. Тому то сан.-шеф д-р пор. Танячкевич доручив ст. медичці В. К. зараз після прибуття Н. К. Г. А. до Бережан приступити до основиання Полевого Санітарного Складу УГА при Н. К. Г. А. Опускаючи Львів Перша Поміч при Першій Штабі Української Армії зі Львова поза кількома коцями не вивезла нічого, бо нічого не мала. Треба було за санітарним майном шукати в бувшій австрійській запіллю. Згодом придбано дещо сан.-майна та засновано Санітарний Склад при НКГА, який приміщено в одній кімнаті судового будинку в Бережанах. Правда, небогато того майна було, всеж таки дещо можна було, вже поодиноким, ще тоді так дуже нечисленим, нашим фронтовим частинам дати.

Командантом Санітарного Складу в Бережанах

був сам Сан.-шеф, а всю працю в Сан.-Складі виконував медик В. К., якого приказом НКГА іменовано спершу одрічним сан.-вістуном а трохи пізніше однор.-сан.-підхоружним. В Сан. Складі працював один виздоровець, один сан.-вістун і 3 санітарів.

Зимою 1919 р. НКГА переноситься з Бережан до Ходорова wraz з цілим своїм майном. В Ходорові для Сан. Складу призначено кімнату в будинку давньої австрійської жандармерії. Санітарному шефові призначено одну кімнату в партерному домику недалечко суду, в якому примістився Штаб НКГА і сама НКГА.

В Ходорові Санітарний Шеф дістав до помочі як свого заступника лікаря-хірурга придніпрянця д-ра Морозовського, а в канцелярії сан.-шефа працював виздоровець ранений в часі боїв у Львові однорічний вістун О. І.

Після переїзду НКГА і сан.-складу з Бережан до Ходорова Санітарний Склад був вже так заосмотрений в санітарне майно, що кожда полева формація, яка висилала людей з запотребованням на сан.-майно діставала майже все, що жадала.

Сам санітарний склад так придбав майна, що мусів зайняти велику салю польського „Сокола” в Ходорові, де і містився аж до виїзду НКГА з Ходорова.

Так представлялась санітарна частина У. Г. А. за час мого побуту при НКГА*).

Весною 1919 р. я на власне бажання зістав приказом НКГА приділений до Полевої Лічниці в Тартакові. На моє місце до Санітарного Складу зістав приділений мгр. Михайло Терлецький.

Санітарний шеф У. Г. А. мав теж до розпорядження два санітарні поїзди, один поїзд УСС, другий поїзд НКГА. Оба сан.-поїзди склалися з вигідних, відповідно перероблених пульманівських вагонів з операційною салєю, з вагоном для команданта, вагоном для санітарів, вагоном-кухнею і вагоном-магазином. Крім тих двох сан.-поїздів, уряджених, що так скажу, з комфортом, сан.-шеф УГА мав до розпорядження ще один сан.-поїзд, який складався зі звичайних вагонів, але відповідно перероблених для уміщення ношів з раненими чи хорими. В ньому був також вагон для команданта поїзду, вагон-кухня та вагон-магазин. Поїздом тим лиш, коли зайшла потреба, відвожено ранених з-під Львова до лічниць в Підгайцях та в Бережанах.

*) Відомости про дальшу санітарну частину наших польових формацій і нашого запілля моглиб подати:

Д-р Тит Бурачинський, пізніший сан.-шеф Армії та мгр. Михайло Терлецький який працював в сан.-складі — оба живуть у Львові.

Відносно запілля, думаю, що може дати чимало даних д-р Білас — який працював при секр. військових справ в санітарній його частині, та мгр. Білинський, тепер аптекар в Бережанах а тоді начальник санітарного складу при Секретаріяті Військових Справ.

Напад на обоз в чотирокутнику смерти

Написав: *Тимко Ганчарик*, хор. У. Г. А.

Уривок зі споминів.

З огляду на стан здоров'я мене приділено до харчевого Складу Команди Запілля Армії, як команданта кінного відділу. Командантом харчевого складу був сотн. Руцький, енергійний, працьовитий старшина родом з Буковини (помер на тиф в Жмеринці). Часть харчевого складу, який мав доставляти харчі деяким відділам розміщеним в околицях Проскурова, перенесено до міста Проскурова під командою сотн. інваліда Бодрука. Потяг з майном і провіантами з Деражні до Проскурова відіхав дня 15. XI. 1919 р. рано. Я мав виїхати того самого дня до Проскурова підводами. По залагодженню деяких формальностей і по налагодванню харчів я ще того самого дня з двадцятькількама підводами виїхав в сторону Проскурова.

По дорозі майже всі стрільці розхорувалися на тиф так, що здоровими залишилося тільки шість стрільців, котрі мусіли провадити підводи, доглядати коней своїх, і своїх хорих товаришів зброї. Подорож не належала до приємностей, раз що було зимно, а друге — це вороже відношення тамошніх селян до нас, так, що ми кожної хвилини сподівалися нападу і рабунку, не говорячи вже про смерть, котра для нас в тих обставинах

не була страшною. Ніччу ми приїхали до села Яновець, заїхали на фільварок ночувати. Тут число хорих побільшилось так, що здоровими осталися лиш віст. Іван Кузів, мій чура Антін Солодкий з Гадинковець і ще 2 стрільців, котрих назвиськ не памятаю. Решта стрільців горячкували. До шпиталю ніхто не хотів йти, бо як говорили самі стрільці, не було чого. При допоміг тих кількох стрільців ми повипрягали коні, нагодували, напоїли і кожний про себе роздумував, яка доля стріне нас за годину, за дві.

Пізною ніччу я положився на клапоть гнилої соломи таки коло коней в стайні і задрімав. Мене розбудив хорий ст. десятник Юрко Троян, який зголосив, що на подвір'ю є якісь люди, котрі прийшли з якимось злим наміром. Це мене занепокоїло. Я встав і вийшов на двір. Справді кільканацять людей крутилося коло стаен. Я спитав чого вони хочуть і що вони за одні. Ми „здешні“, відповідають. Ходіть до стайні — кажу я, а коли вони зайшли до стайні, я почав з ними говорити. Між ними був староста того села і спитав мене, чи я не мігби йому продати соли, бо у нього в селі є дуже багато хорих на тиф і цингу, а соли не можна ніде дістати. Я не надумуючись відповів,

Колишні вояки У. Г. А. з села Зарубинець пов. Збараж.

З ліва до права, сидять: Стр. Сень Петро, 4. Бр. 12. Зол. Кур. 1. сот.; стр. Наконечний Михайло, 25. Бр. II. Кур. сот. Кавал.; стр. Кіндратюк Степан, 21. Бр. I. Кур. 1. сотня; другий ряд: стр. Кіндратюк Степан, 21. Бр. I. К. 1. сотня; стр. Стахів Теодор, Розв. Гайд. Заг. імени Стефаника; дес. Шморгай Олекса, 21. Бр. Штаб; ст. дес. Сухий Максим, Інтенд. II. Гал. Корп.; віст. сан. Заборовський Гнат, 21. Бр. Вишкіл; стр. Будник Ілія, Збор. пох. сотня; стоять: стр. Кормош Дмитро, 36. пох. сотня; стр. Бойко Яків, 21. Бр.; стр. Косінський Петро, зап. сот. ім. Кн. Василька; стр. Косінський Павло, Роз. Гайд. Заг. ім. Стефаника; стр. Івахів Іван, Галицько-Товр. заг. кінна сотня; стр. Незнайко Марко, 21. Бр.; 4. кур.; стр. Максимик Роман, 21. Бр., 1. кур., 1. сот.; стр. Павленний Іван, Роз. Гайд. Заг. ім. Стефаника; вістун Шморгай Теодор, 21. Бр., саперна сотня; стр. Сукар Яків, Зап. сот. ім. Кн. Василька; стр. Забо-

ровський Іван, 1. полк. ім. С. Петлюри; стр. Зазуля Яків, Збор. лох. сотня; стр. Кіндратюк Степан, 1 полк ім. С. Петлюри; стр. Будник Павло, 21. Бр., тех. сот.; дес. Кіндратюк Онуфрій, Зап. сот. ім. кн. Василька; стр. Деркач Микола, Роз. Гайд. Заг. ім. Стефаника; стр. Кіндратюк Ів., 8 Бр. III. кур.; стр. Каплун Микола, 7. Бр., сот. кінна; стр. Мандзій Микола, інтендантура 18 Бр.

що коли воно дійсно так є, як він говорить і він прийшов тільки в тій цілі, а не в іншій, то я йому дам пару сотнарів соли даром, а він її розділить між найбільше населення. На одержану сіль він мені виставить поквітування, щоб я міг перед своїм начальством усправедлитися. Він мав печатки зі собою і на борзі видав мені квіт на 3 мішки соли і мішок цукру. Він сердечно подякував мені за отримані провіанти, наказав своїм людям, щоб вони те все забрали до його канцелярії і відійшов. Всеж таки я вже не міг заснути до рана. Через мою голову перелітали різні думки і я не предвиджував нічого доброго. Рано 16. XI. 1919 р. при помочі кількох тих ще здорових стрільців ми, як могли, так упорядкували фірми, повиносили хорих стрільців також на підводи, понакривали їх, чим могли і виїхали з Яновець в напрямі Проскурова. Я їхав верхом, а за мною розтягнувся обоз. Коні йшли самі, бо стрільці на підводах горячкували і маячили. Коли ми виїхали за село яких 500 метрів, дивлюся йде полем в нашу сторону 2 людей. Підходять до мене і питають, чи я є „командір валки”, а на потакуючу відповідь питають, куди ми ідемо.

— „Це не ваша річ” — кажу я — „ідемо там, де нам потрібно”.

— „Ні, це наша річ” — чую відповідь. „Ви злізайте з коня і здайте оружжя”.

Я машинально витягаю „Мавзера” і хочу драбові впакувати олсво в голову. Він підносить руку в гору і кричить: „не гарячіться — сматрїть он тудя” і вказує рукою в сторону звідки вони надійшли. Дивлюсь, а там в старих окопах, що їх залишили австрійські війська з часів свого постою на Україні повно озброєних драбугів. Було їх около 200 душ. Не було ради. Треба було злізти з коня і віддати зброю. Я кидаю револьвер на дорогу і злажу з коня. Мені стало жаль мого улюбленого верхівця; ми з ним так зжилися, як з добрим другом. Коли я лежав хорий на тиф, то він щодня приходив до мого вагону мене навідати. Я його погладив по шиї і віддав драбові, та ще не встиг він його взяти за поводи, як шпак викусив йому кавалок мяса з руки. За той час прибігли ті з окопів, стріляючи в воздух. Часть їх кинулася між вози рабувати майно і стягати з хорих одежу, чоботи, кожухи і коци. Кількох драбів приступило до мене, роздягнули з кожуха і завели за дорогу на рілю під вартою двох таких, як вони. Один приложив мені багнет до грудей, а другий до плечей, заявляючи, що зараз збереться суд і мене розстріляють, як контрреволюціонера.

— „Ви є охвіцир-командір, буржуй, галичан і протівник Советов і рабочих крестіян”.

Я на це нічого не відповідав, тільки спитав чи скоро буде суд і що вони думають по моїм розстрілі зробити з цими хорими людьми.

— Суд над вами відбудеться зараз таки тут на полі і вас розстріляють, а за людей небезпкойтеся, ми їх „одправим на родіну”.

Я просив їх, щоб вони не обдирали хорих з одежі, тому, що на дворі студінь, а по друге, що вони хорі на тиф, то можуть і позамерзати.

Та мої аргументи не зробили нічого. Кинулися до підвод і почали на моїх очах обдирали хорих. З моїх річей забрали фотографічний апарат, різьблений багнет, котрий різьбив мені на памятку тов. Іван Цимбала, наплечник з білізною і світлинами і зброю. Коли забирали мої валянки, то мій чура Антін Солодкий наробив крику, „що це валянки його пана”. Мене мимоволі зібрав сміх, бо як тут не сміятися. Мене за хвилию розстріляють, а він боронить моїх валянків. Дивна душа людини. Я звертаюсь до своїх вартівників і кажу, щоб мене не держали довго і як мають мене розстріляти, то хай розстріляють, бо я не можу легкодушно дивитися на своїх людей, котрим вони роблять кривду.

— Підождіть — сейчас ми вас розстріляємо, як хочете, напишіть адрес до своєї рідні, щоб ми могли її повідомити про вашу смерть.

Я відмовив. У цій хвилині бачу гурму людей, що біжать зі села до нас і стріляють в повітря. Відділ, який нас рабував, почав відстрілюватися. Всежтаки мене вартові не звільняють. Нарешті оба гурти зійшлися разом і перестали стріляти. За хвилину почалася між ними сварка і шарпанина. До мене підійшов чоловік. Я його зараз пізнав. Це був староста, котрому я в ночі видав сіль і цукор. Він казав драбам від мене відійти і спитав, що в мене зрабували. Я оповів йому, що ця банда виправляла зі мною і з моїми людьми, і він приобіцяв, що зрабовані річі повернуть, та на жаль його слова не здійснилися, бо кожухів, коців і моїх річей не віддали, а віддали тільки гроші, призначені для стрільців на заслуженну. Коли я спитав його, що з нами станеться, він сказав мені, що мене не розстріляють, і що він тільки з вдячності за сіль поспішив з поміччу мені і мому відділові і добре, що прийшов на час, бо кілька хвилин спізнення, а булоб по всьому. Мене булиб розстріляли. Він мене просив, щоб я не доносив про це нікому і можу спокійно їхати до Проскурова. В тих селах через котрі ми будемо переїжджати нас не будуть непокоїти. Він просив дати йому пачку консерв, і я йому дав. Драби відійшли зі зрабованими річами до свого села, а ми через Свинена, Книшківці, Ракова відїхали до Проскурова.

І справді нас вже не чіпали в жаднім селі, а то тому, що коли приходили до нас з запитом, хто ми є і кудя ідемо, я оповідав їм, що я перевів з янковецьким комітетом угоду і з хорими людьми вертаюся до Галичини. Пізно вечором я напівживий зі своїми майже трупами приїхав до Проскурова. Я стрітив по дорозі чет. Гната Остапчука і ще кількох знайомих старшин і розказав їм про свою пригоду в Янівцях. Тому, що події розвивалися для нас несприятливо, про відплату не було мови і це пройшло їм хвилево безкарно.

По заняттю Проскурова денікінцями я ще з кількома стрільцями вернувся до Жмеринки, де по кількох днях захорував на тиф. Захорував також на тиф і сотн. Руцький, котрий з хороби вже не підвівся. Помер і поховали його на цвинтарі у Жмеринці. В тім часі помер на тиф чет. Радивил, лікв. старш. і богато ін.

ГАЛЯ

(Згадка про давнє недавнє).

Написав: *Василь Богацький.*

Волосся — як льон, а очі — як українське небо ясного весняного ранку. Стоїть вона в мене перед очима, заглядає мені в очі, ніби дивиться в душу. І так яскраво ввижається мені, ніби справді тут вона біля мене. Ніби то не з далекого далеку дивляться мені в душу ті ясні блакитні очі. Галю, але ж сімнадцять літ! Сімнадцять літ не бачив я тебе й, мабуть, уже ніколи, ніколи не побачу. Де ти тепер? Чи живеш на світі? Чи, може, вже пішла на той світ разом з іншими борцями за Україну. Пішла туди шукати кращої долі, чи молити Всевишнього за щастя України? Може то ти зірко дивишся на мене з далекого неба й привітно миготиш мені?

Сімнадцять літ минуло з того часу, як бачив я тебе в останній раз, а скільки за той час пережито, передумано, перестраждано, переплакано, перемріяно.

І як часто ввижаються мені широкі полтавські степи, там ген на полудні рідної нашої батьківщини. І ти серед степів — висока, струнка, з подовжним обличчям, з подібним до свіжого льону волоссям і з ясними глибокими мрійливими блакитними очима. Галю, чи пам'ятаєш ти: стояли ми в повітовому місті в середній Полтавщині. А ворог наближався до нас зі сходу й півночі. Отаман послав у всі боки на розвідки козаків. Вибрав самих спритних та відважних козаків. Та хіба ж на Полтавщині мало й спритних і відважних козаків? Але одного разу отаман замислився, не знав, кого послати. Бо справа була дуже складна. Треба було неабиякого хисту, щоб вивідати, де стоять головні ворожі сили на східній полудень від нас. Вислідити й уникнути небезпеки, що з усіх боків чигала на відважних розвідників.

— Кого післати? — спитав отаман своїх козаків, що оточили його ввечері біля церкви.

І козаки замислились. Бо розуміли, що тут треба не тільки відваги...

І серед тиші, яка на хвилину запанувала, почувся тихий голос:

— Я піду.

Це сказала ти, Галю.

Усі глянули тоді на тебе трохи здивовано. Але й усі відразу зрозуміли, що це тяжке завдання ти зможеш добре виконати.

І отаман послав тебе. А разом із тобою пішов і я. Хіба я міг не йти? Може, й соромно сказати відверто, але що ж робити, коли це правда? Так, правду скажу тепер, коли минуло сімнадцять літ, що не тільки Україна наказувала мені йти тоді з тобою, але й твої ясні, блакитні, мрійливі очі.

Я пам'ятаю добре все, що було тоді, до останньої дрібниці пам'ятаю. Була темна ніч. Ми вирушили кіньми, такими ж чорними, як та чорна серпнева ніч. Нігде не видно було світла, тільки зорі миготіли на далекім небі. Ми мовчали. Мертва тиша панувала навкруги. Чути було тільки стукіт кінських копит,

Доїхали до нашої передньої сторожі. Тут злізли з коней, віддали їх козакам. І пішли пішки. Пішки в темряву темної серпневої ночі. Йшли мовчки, прислухаючись до кожного шерханя, до кожного шелесту. Дорога була знайома. Не раз бували тут раніш. Та йшли не дорогою. Йшли полями, прямуючи до села. І село було знайоме й селян майже всіх ми в цім селі знали. Все то були гарні, щирі люди. Тільки... Тільки тепер і тут звиле гніздо ворожі думки, ворожі до рідної України, до рідної землі. І село почало ділитися вже на два ворожі табори. І не відомо вже було, де тут приятелі, а де вороги.

— До Максима Черниченка, — прошепотіла ти, коли ми зблизилися до села.

— А чи він певний? — спитав я тихо.

— Він то певний.

— Так. Але його сини...

— Хто його зна. Микола повернувся з гвардії, з того полку, що збільшивчився.

— Краще до Нечипоренка. В нього сини студенти, щирі українці.

— Та їх, певне, немає вдома, всі пішли до війська.

— Куди ж іти?

— Може до діда Панаса?

— Якщо він живий іще.

— Так. До діда Панаса. Старий пасічник Панас не зрадить. Бо ніхто ж, мабуть, так не радів у тім селі, що воскресла з мертвих Україна, як той Панас.

Дійшли до села. Село спало в нічній темряві. Тільки де-не-де миготіло ще світло по селянських хатах.

— Дехто ще не спить, — прошепотіла ти. — А, може, то большевики по хатах.

— Ходім городами, Галю, — порадив я, — може, де вдасться заглянути в вікно й довідатись. А як ні, то ж Панасова хата по той бік села під лісом.

Пішли городами понад річкою, що вилася поміж вербами. Йшли обережно, оглядаючись навкруги й прислухаючись. Вище за городами стояли темні хати, але в одній світилося.

— То, мабуть, Ониськова хата. В нього син Сашко недавно вернувся з війська, — сказала ти, — то справжній большевик. Чи не большевики там?

— Варто довідатись, — сказав я. — От що: ти ляж тут на городі в картоплі, а я піду під вікно.

— Ні, й я піду, — відповіла ти.

— Але ж удвох тяжче сховатися, — завважав я.

— Нічого, — відповіла ти, — не первина.

Пішли у двох, ще уважніше озираючись навкруги. Але нігде нікого не було видно й нічого не було чути. Тихесенько підійшли під вікно, глянули. В хаті було повнісенько людей. Селяни. Большевиків — салдат з їх большевицькими відзнаками не видно було. Серед хати стояв Сашко.

Промовляв щось до селян. Ти, Галю, підійшла під вікно. Прислухалась:

— Так, отже кажу: зовуть себе люди українцями. Що та назва значить? Чи то, що скраю живуть, чи може, щось десь украли.

У хаті зареготалися.

— Ні, такі справді, люди добрі. Посудіть самі. Скажемо, що українці зовуть себе так від того, що, скажемо, скраю живуть. Ну, хоч і скраю, то ж цілий нарід не може десь іскраю жити, бо також дуже багато є людей, що українською мовою говорять, певно мабуть багаго мільонів, — то неже ж усі вони десь скраю живуть? Це ж неможливо. А хоч би й увесь той нарід іскраю жив, то не повинен же він через те українцями зватись. Мусить же він мати свою чесну назву, а не зватися українцями. Та це ж, як так зрозуміти цю назву, то це ж образа, це скажемо, все одно, що як би про тебе, Семене, — звернувся він до парубка, що стояв поруч нього, — сказати, що ти звешся сінешний, через те, що літом у сінях спиш, ніби в тебе іншої своєї власної назви немає.

В хаті знову зареготалися.

— Або ж як інакше розуміти назву українців? — торочив далі Сашко. — Може, щось колись десь у когось украли?

Почулись ізнову смішки, але якісь непевні й скоро зникли.

— А Росія від чого Росією зветься? — спитав шолоудивий Харко.

— Не знаєш чого? — обізвався завше реготливий Стецько. — Через те, що розсіялися всюди.

— Пускай і гак, — сказав Сашко.

— А ти не пускай, — відповів Стецько. — Бо як оця свобода всюди ще більше пошириться, то вона й тут густо засіється.

— Ну, це вже ти... Та годі тобі жартувати, ми ж не на жарти сюди зібралися.

— Я й не жартую. Я тільки кажу, що в нас мусить бути, як і в інших людей, „в своїй хаті своя правда, і сила і воля”. Ти, може, чув коли про це чи ні? Ми тільки цього й бажаємо, а не чого іншого. Хочемо своїм розумом жити, а не на чужий розум покладатися.

— А я думаю, — обізвався з печі дід Данило, — що українцями наші люди стали себе звати через те, що наші козаки колись іще за гетьманщини тут собі землі вкраяли. Тоді, — старі люди кажуть, — багато тут було вільної землі, порожньої. От як іще за моєї памяти на Херсонщині.

Хтось постукав із того боку в двері до хати й фільольогічна дискусія припинилася.

Та ми б її далі й не слухали, бо небезпечно було стояти під вікном, коли з улці хтось ішов у хату. Міг би й поза хату піти. Ми раптом відскочили від вікна й притьмом кинулися на город.

— Чув? — спитала ти, коли ми спустилися до річки.

— Чув, — відповів я, — шукають назви нашому народові.

— За тисячу літ не встигли знайти.

— Хиткий у нас нарід.

— Так. На всі боки хитається.

— А більш того, що „моя хата скраю, я нічого не знаю”.

— Може, через те українцями звуться, що „моя хата скраю”.

Всімхнулася. Замовкли. Пішли далі серед небезпеки, яку таїла в собі ніч. З одного боку темніли селянські хати, з другого боку була річка, а за нею темнів ліс.

Раптом із лісу почулася стрілянина. А потім якийсь безладний гомін.

Ми спинилися.

— Що то?

Гомін наближався.

— Куди ж тепер?

— До діда Дениса.

Дід Денис був щирий українець. І большевиком ніколи не ставби. Жив він недалеко звідтіля.

Ми побігли вздовж річки, майже не криючись уже, а тільки наслухоуючись, чи не надходить хто до нас.

А гомін із лісу все чутніш і чутніш. І стрілянина збільшується.

Добігли до дідової Денисової хати. В хаті було темно. Ми постукали в вікно.

— Хто там? — почувся старечий голос.

— Це ми, дідусю, з Андріївки.

— То ви, панночко? — скрикнув дід.

І в голосі його було чути разом і радість і здивування й тривогу й жаль.

Він кинувся до дверей і хутко відчинив їх.

— Ідіть швидче в хату, щоб, борони Боже, хтось не побачив. Тут різні люди вештаються.

Ми ввійшли в хату. Дід замкнув двері й увійшов за нами.

— А це хто з вами, панночко? — спитав він якимсь непевним голосом.

— Це я, дідусю, хіба не пізнаєте? — обізвався я.

— Це ви, паничу? Я таки й справді не пізнав. Як же це сталося, що ви тут, паничу й панночко, в такий небезпечний час?

— Не питаєте, дідусю, — відповіла ти. — Краще скажіть, що то за стрілянина в лісі.

— Мабуть, большевики наступають.

— З ким же вони бються?

— Мабуть, із повстанчими відділами.

— А тут є повстанці?

— Відступають від Ромодану. Але ж і бють большевиків.

Стрілянина чулася вже в селі.

— Це мабуть, наші хлопці йдуть на поміч.

— Кому?

— Одні большевикам, а другі повстанцям. Боже мій, що діється! Брат на брата йде.

— А багато, дідусю, повстанців?

— Хто його знає. Було, кажуть, багато, та, мабуть, уже чимало большевики вбили.

— От що, дідусю — нам треба перш за все довідатись, де саме тепер большевики стоять тут по селах.

— Це я вам докладно завтра скажу.

— Від кого ж ви довідаєтесь?

— Від наших таки селянських большевиків. Вони все те знають і з тим не криються.

— А друге, дідусю, — нам треба пройти до повстанців.

— Небезпечно, панночко, небезпечно. Краще вам сховатися покищо.

— Ні, дідусю, ми не знаємо, що буде далі.
А поки ще є якась можливість, — ми мусимо дістатися до повстанців і вивести їх до нашого війська.

— Ой, краще сховайтеся, мої любі панночко й паничу, поки вясниться, що буде далі. Бо треба й від чужих і від своїх большевиків критися.

— Ні, дідусю, не час ховатися. Ми мусимо не себе, а ввесь свій нарід від большевиків боронити.

— Чому ж то саме ви?

— Не ми одні, а кожен свідомий українець мусить стати до бою за рідну країну.

— Та це так, та тільки нехай боронять Україну ті, хто силу має.

— Ми мусимо будити сплячі сили українські. Та ж не час про це балакати, дідусю — ви й самі це добре знаєте, — лагідно додала ти. — Тепер час на вчинки, а не на слова.

— На якіж ви вчинки хочете йти?

— А от довідатись, де зараз тут большевики та гуртували сили, щоб відіпхнути їх. Треба згуртувати наші розпорошені сили. Через те ми мусимо вказати повстанцям дорогу до нашого війська.

— Добре, любі мої. Завтра все зроблю й сам із вами піду до повстанців. Тільки зараз вам треба сховатися, бо, як большевики займуть село, то щоб не пішли по хатах.

— Де ж нам, дідусю, сховатися?

— А от хіба в мене на горищі в соломі. В мене там солома зложена.

Ми перебули до ранку на горищі в діда. Вранці він приніс нам їсти, а сам, замкнувши хату, пішов на розвідки. Й скоро вернувся з сумними вістками. Большевики відбили повстанців і зайняли село. Повстанці відійшли на схід, у протилежний від нашого війська бік.

Що було робити?

— Перебудемо день у дідуся, а вночі рушимо до повстанців, якщо вони недалеко відійшли, — порадила ти.

— А як далеко?

— То вернемося до нашого війська.

— Ви, дідусю, довідалися, по яких селах стоять большевики?

— Про все довідався.

Дідусь докладно розказав, які села поблизу зайняті большевиками.

Ти, Галю, замислилася.

— А серед большевиків, що зайняли село, кого більше — москалів чи українців? — спитала ти потім.

— То майже всі наші таки українці, тільки збольшевичовані.

— Кепська справа. Як би чужі, то можна б своїх намовляти боронити свою землю. А коли наші збольшевичилися, то тут тяжче буде.

— Чи ти, Галю, не думаєш йти до них агітувати, щоб ішли в українське військо? — спитав я.

— Не жартуй, Дмитре. В мене багато ріжних думок є. А на селі своїх щирих українців багато є, дідусю?

— Не багато, та й тих большевики переловлюють.

— А по інших селах?

— По інших селах краще. Там козаки гуртуються й ідуть до повстанців.

— Дідусю, ми мусимо дістатися до якогось козацького гуртка.

— Як?

— Уночі. Ви тільки довідайтесь, де найближче є такий гурток.

— Довідаюсь. Ось у Улянівці готуються, кажуть, до бою з большевиками.

— Хіба там іще большевиків нема?

— Нема.

До Улянівки було чотири верстви.

— Підемо в Улянівку. Улянівка якраз у той бік, куди нам треба. Там, може, від повстанців про все довідаємось.

Ввечері, як уже добре стемніло, вийшли з хати. З нами пішов і дідусь. Він пішов наперед назирці. Ми трохи здалеку за ним. Ішли понад річкою. Умовилися, що коли діда здибають большевики, ми сховаємося в очереті.

Всюди було тихо. Село ніби вимерло.

Вийшли в поле. В полі йшли ми всі трое разом. Почули далекий кінський тупіт.

— Большевицька сторожа, — прошепотів дід.

— А може то наші стежі? — спитала ти.

— Навряд. Наші обережніші. А ці себе, видно, безпечно почувують.

Раптом із протилежного боку почувся зовсім близько якийсь гомін. Наближався до нас.

— Швидче лягаймо на землю! — скрикнув дідусь.

Ми лягли в картоплі, що якраз тут росла на полі. З темряви виринули коні. Вони ступали тихо, — мабуть, ноги в них були чимсь обмотані, щоб не чути було, як вони ступають. На конях верхівці. Двоє. Їхали повагом. Розмовляли.

Ось вони вже біля нас.

— Що, як засвітять ліхтарки? — промайнула в мене думка.

Я витяг із кишені револьвер.

Але ліхтарок не світили. Ми почули розмову:

— Ну-ну, невідомо ще, хто кого оточить, говорив один верхівець до другого, — чи ми їх, чи вони нас.

— Наші, — майже скрикнув я.

Але ти затулила мені рота рукою й прошепотіла:

— Стривай.

— Повстанців багато, — відповів другий першому, — і проти нас і поза нами.

— Багато то багато, але розлазяться потроху.

— Кожному вже осточортіла та війна. Додому хочеться. Та ще й не відомо, чим то скінчиться. На полудні збирається сила повстанців, а там далі за ними, кажуть, чужоземні війська.

Проїхали.

— Спасибі, мої голубочки, за добрі звістки, — сказали ти, ніби їм наздогін, а потім звернулась до мене:

— Ну, бачиш — свої?

— Говорять же нашою мовою.

— А ти не на мову звертай увагу, а на щось інше. Та більш мовчи. Тепер треба тільки мовчати та слухати, що інші говорять. Ну, дідусю, вставайте, бо скоро й ніч мине. Ведіть нас далі.

Пішли полем. Ішли довго. Вже було недалеко до села. Дід уже почав розказувати, як безпечніше з цього боку ввійти в село:

— Тут недалеко Прокопова хата. Підійдемо до неї з поля городами. Бо, може, й біля села де є большевицькі стежі. Ну, та там уже й свої люди — повстанці.

Але дід не скінчив. Ти схопила дідуся за руку.

— Тихо, дідусю. Гляньте, — що то? — показала ти в бік.

Та дідусь нічого не бачив. Не бачив і я. То тільки твої проникливі бистрі очі побачили те, чого ми не могли вглядіти.

— А що там? — спитав тяженько дід.

— Коні!

— Коні!

— Ні, самі коні. Лягаймо на землю, підповземо до них, може, вдасться зловити коней.

— Нащо?

— На конях легше пробитися й через большевицькі стежі.

Поповзли. Коней було двоє. Трохи далі чути було тиху розмову. Мабуть, то ті самі верхівці підїхали під саму Улянівку, пустили коней пастися, а самі відпочивали.

От уже ми близько біля коней.

— Ви, дідуно, йдїть в Улянівку пішки. Ви знаєте, як їти, то самі безпечніше дійдете.

— А ви?

— А ми на конях. Швидче, Дмитре!

І ти, як вихор, скочила на коня, — я на другого.

Ще не встигли опам'ятатися власники коней, як ми вже летїли в Улянівку.

А далі... Тут спиняються мої спомини про тебе, Галю. Ніколи вже більше тебе я не бачив.

Ти летїла на коні попереду, я за тобою. Але мене збила з коня ворожа куля. Ранений у бік, я впав з коня й стратив притомність. Мій кїнь побїг за твоїм.

Вже почало на світ благословлятися, коли я очунав.

І відразу зрозумїв, серед якої небезпеки я лежу. Глянув навкруги. Поле було рівне, тільки в один бік схилилося в долину. То була Уляївка, село, мені з дитинства знайоме. І всю місцевість я добре знаю. Але куди їти? Я підвівся трохи. Спробував, чи можу встати. Почув, що на мені одежа вохка. Глянув і побачив кров. Я стратив багато крові. Встав, але зараз же впав на землю й знову зомлів.

Коли я знову дійшов до притомности, був уже день. Я спробував підвестися і побачив, що прямо до мене й зовсім уже близько їхала большевицька стежа. Передній верхівець зауважив мене, підїхав і спинив коня. Глянув на мене й скрикнув:

— Дмитре! Ти?

Я подивився на нього. Це був мій давній товариш — Андрій Панасюк, студент, дяків син із Вербівки. Але ж я його років зо три не бачив.

— Я, — відповїв я тихо.

— Як ти тут опинився? Еге, та ти, здається, ранений?

— І мабуть, тяжко, бо не маю сили підвестись.

— Хлопці, візьміть його на коня. Відвеземо до шпиталю.

Двоє верхівців скочили з коней, привязало розгорнуту ковдру між двома кіньми, положили мене на неї й сіли на коней. Поїхали.

Я був майже весь час непритомний.

Очунав я в містечковім шпиталі. Біля мене сидїв Андрій

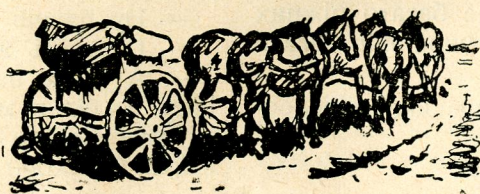
— Ну, нарешті. Я давно вже чекаю, коли ти очунаєш. Слухай, Дмитре! Говорити багато не можна. Тай не слід. Тільки от що, Ти, здається, не з нашого табору. Не питаю тебе про це. І ти мене ні про що не питай. І поки ти хворий, тебе ніхто ні про що не питатиме. Шпиталь це цивільний і військовими справами тут не цікавляться. А як видужаєш, зараз же тікай. Тобі допоможе мій дячко — Борис Степанович. Він тепер у містечку живе й кляне нас, на чому світ стоїть. Він із охотою допоможе всякому, кого вважає за нашого ворога. Я з ним про тебе балакав і він мені дав слово, що візьме тебе під свою опіку. Він уже до мене кілька разів довідувався й, мабуть, щодня по кілька разів ходитиме. Ну от і все. Тепер прощай, мені треба поспішати.

Він попрощався зі мною, як щирий приятель. Я щиро подякував йому за рятунок. Більше я його ніколи не бачив.

Але в шпиталі лежав я довго. І за той час я багато чув про тебе, Галю. Чув, як ти скоро вернула до свого війська, та не сама, а на чолі великого повстанчого відділу. Чув, що потім знову пішла до повстанців, розвинула широку агітацію по напів збольшевичених селах. Чув, що твої палкі промови запалили не одно кволе серце. Чув, що потім ти стала на чолі повстанчих гуртків і під твоєю командою ці повстанці всюди гнали большевиків. А потім... Потім змалїли чутки про тебе, змалїли, а далі й зовсім зникли. Все залили в нашому рідному краю большевицькі хвилі.

Де ти тепер, Галю? Чи живеш на світі? Чи, може, пішла шукати правди туди, звідкіль ніхто не вертається... Зоре моя! Коли ти загинула, то загинула добиваючись, щоб у своїй хаті була „своя правда, і сила і воля”.

А я? Мені вдалося вирватися від большевиків. Допоміг таки Борис Степанович. Тільки вирвався я не до українців, а до денікінців. А потім? Потім армія Врангеля. Відступ. Константинопіль. Прага. Букарешт. А далі? Не питай, Галю... Не питай...

До Хвальної Редакції „Літопису Червоної Калини“.

Хочу поділитися своєю думкою і заввагами з Редакцією і Читачами „Літопису Червоної Калини“. Може мое писання буде не таке доладне, а може не змістовно написане, бо я не є ніякий письменник, а звичайний фізичний робітник. Я є сталим передплатником Літопису Червоної Калини, то є в мене найдорожча книжка, в котрій би я хотів все знайти з нашої Української Визвольної Боротьби за роки 1914—1922. Запитую перше, чому так мало Авторів дописують з Армії Укр. Нар. Республіки, Центральної Ради, про Гетьманщину, Повстанчі Рейди, зимові походи з 1920-го року, бо до цієї пори я мало що читав в Л. Ч. К. про ці всі бої. Може десь вже описані які матеріяли, але не кожний може собі дозволити на всі книжки. Ви не знаєте, як ми молодь захоплено читаємо всякі новини з нашої Визвольної Війни. В Л. Ч. К. повинні написати про кожного нашого вищого старшину (по можливості й про нижчих) чи вони живуть і де перебувають. Літ. Ч. К. є більше розповсюджений по краю і за границею то повинно бути все описано, щоби наша молодь мала як найбільше користи до знання нашої Визвольної Війни.

Такий як журнал Л. Ч. К. таний, то кожний патріот українець повинен його передплачувати, щоби він не виходив тільки 2.000 примірників, але бодай хоч 5.000 до десяти тисяч. Редакція Л. Ч. К. повинна звернутися до кожного нашого українського часопису, почавши від католицької скінчивши на радикальній, щоби в місяці березні оголосили запитання до передплати Л. Ч. К. Думаю, що кожному нашому часописові є дорога традиція Виз. Боротьби нашого народу.

Тепер хочу ще написати котрі мені статті найліпше подобаються в Л. Ч. К.

Найліпше подобаються статті, котрі мають докладно дати дня як д-р Карпинця і ін. Кожний день є датований і настрої кожного дня нашого Війська. Для мене мають

такі річи велику вартість, як для неучасника Виз. Змагань.

По моїй думці Літ. Ч. К. навіть за сто літ не вичерпається, кожний учасник Виз. Війни повинен подати свої спомини. Для нас молоді є дуже дорогі тодішні настрої в нашій Армії.

І повинно бути написано про кожного старшину, його біографія і де живе і чи живе, чи в краю, чи за границею. Літ. Ч. К. повинна віднести до ширшого громадянства бувших учасників Визвольних Змагань і на еміграції, щоби з кожного повіту бодай кількох учасників написали свої спомини до Л. Ч. К., бо він тоді стає більше популярний, тоді кожний хоче знати, яка доля припадала знаному чоловікові у Виз. нашій Війні. Я сам мав нагоду перекопатися, що як була одна стаття з нашого повіту, то кожний цікавий що там пише в Л. Ч. К. за того нашого знайомого і тим самим стає Л. Ч. К. більше популярний. Треба щоби наші повітові Централі, як П. С. К. кооперативи, Філії „Просвіти“ і Філії Відродження, УКТОДІ і інш. старались за збиранням матеріялів до Л. Ч. К. по місцях у своїх сторонах і щоби передплачували Літопис.

Ст. Фещук

Борщів

ваш передплатник Л. Ч. К.

Вельмишановий Пане Фещук!

Щиро дякуємо Вам, наш Приятелю, за Вашого листа, який був нам такий милий і так утішив нас, що ми постановили в цілості надрукувати. Ваші думки і поради щодо Літопису візьмемо під увагу. Коби так, як Ви, простий фізичний робітник, думало все наше Громадянство, тоді Літ. Ч. Калини не потребувавби боятися за своє майбутнє. Тішимося, що наш журнал має серед молоді таку популярність, що наша молодь так уміє цінити нашу воєнну традицію і нашу історію. Ваш лист — це для нас доказ, що наша праця не йде на марне.

Зі щирим привітом

Редакція Л. Ч. К.

Б І Б Л І О Г Р А Ф І Я

СПИСОК ЖЕРЕЛ ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ВИЗВОЛЬНОЇ БОРОТЬБИ 1914—1921 РР.

Ів. III.

Хор. Кліщ на Лисоні. „Кал. Черв. Кал.“ на 1930 р. Львів 1929. 8°, календаріум — вересень.

Подав Б. Гнатевич. УСС. Вересень 1916. Гер. вчинок. 3 іл.

Хор. Кравчук Семен. „Око“. Каліш 1921. 4°, ч. 21, ст. 9: Жертви війни.

Старшина кін. Мазешинського полку. Некрольоґ.

Хор. Кривоус ранений веде дальше сотню до бою. „Кал. Черв. Калини“ на 1927 р. Львів—Київ 1926. 8°, календаріум — червень.

Гер. вчинок. 3 іл.

Хор. Микола Гончаренко. „Літопис Ч. К.“ Львів 1932. 4°, ч. 7/8, ст. 37.

Причинок до біографії СС.

Хор. Михайло Галань. „Літопис Ч. К.“ Львів 1936. 4°, ч. 10, ст. 22.

Некрольоґ. Зап. кіш у Белзі. 5-та сохальська бригада. Золочів. Бригада-панцирник.

Хор. Мінчак на Лисоні. „Кал. Черв. Кал.“ на 1936 р. Львів 1935. 8°, календаріум — грудень.

Подав Б. Гнатевич. УСС. 1916. Гер. вчинок.

Хор. Нестор Тотоєвскул. „Літопис Ч. К.“ Львів 1935. 4°, ч. 9, ст. 21.

Некрольоґ. Причинки до біографії. З портретом.

Хор. Ольховий Лев. „Око“. Каліш 1921. 4°, ч. 21, ст. 9: Жертви війни.

Некрольоґ. Причинок до біографії. Старшина 2-го сірого стр. курія.

Хор. Панаретів рятує життя чоловіку. „Кал. Черв. Кал.“ на 1930 р. Львів—Київ 1929. 8°, календаріум — березень.

Подав А. Марущенко-Богданівський. Лубенський кін. полк. VIII. 1920. Хоростків в бою проти черв. москалів. Гер. вчинок. 3 іл. Е. Козака.

Хор. Потин Сигизмунд. „Око“. Каліш 1921. 4°, ч. 21, ст. 8: Жертви війни.

Причинок до біографії. Старшина Чорномор. полку. Гер. вчинок.

Хор. Прочухан Лев „Око“. Каліш 1921. 4^о, ч. 21, ст. 9: Жертви війни.

Причинок до біографії. Старшина 2-го полку Сірожуланників.

Хор. Степан Сміх. „Літопис Ч. К.“ Львів 1936. 4^о, ч. 2, ст. 23.

Причинок до біографії. З портретом.

Хор. Удовичин Лев. „Око“. Каліш 1921. 8^о, ч. 21, ст. 9: Жертви війни.

Некрольог. Старшина кін. Мазепинського полку.

Хор. Ус Валентин. „Око“. Каліш 1921. 8^о, ч. 21, ст. 9: Жертви війни.

Причинок до біографії.

Хор. УСС Михалевиц з кінною розвідкою наглим наскоком здержує денікінців. „Кал. Черв. Кал.“ на 1922 р. Жовква 1922 8^о, календаріум — вересень.

Гер. вчинок. III. курінь бригади УСС.

Хор. УСС Пеленський нападає козаків. „Кал. Черв. Кал.“ на 1936 р. Львів 1935. 8^о, календаріум — жовтень.

Подав Др. Б. Гнатович. Закарпаття. 26. IX. 1914. Сотня Осипа Семеняка. Гер. вчинок. 3 іл.

Хор. Черняк Василь. „Око“. Каліш 1921. 4^о, ч. 21, ст. 9: Жертви війни.

Причинок до біографії.

Хор. Юрків. „Кал. Черв. Кал.“ на 1932 р. Львів 1931. 8^о, календаріум — май.

Подав Остап Ракович. Під Львовом. УГА, 4-та бриг. 15. VI. 1919. Гер. вчинок.

Хорунжий Абрамович Василь. „Лицарі і Мученики“ Ів. Зубенка. Зб. I. Каліш 1922. 8^о, ст. 18—19.

IV. 1919. I. Залізна батарея. Гер. вчинок.

Хорунжий Арестидів Веніамин. „Лицарі і Мученики“ Ів. Зубенка. Зб. I. Каліш 1922. 8^о, ст. 20—22.

I. 1919. Полтава. 2-й Запор. полк. Гер. смерть.

Хорунжий Карпенко Микола. „Лицарі і Мученики“ Ів. Зубенка. Зб. I. Каліш 1922. 8^о, ст. 9.

X. 1920. Нова Ушиця. 22. стр. курінь 3-ої Запор. дивізії. Гер. смерть.

Хорунжий Назарчук. „Лицарі і Мученики“ Ів. Зубенка. Зб. I. Каліш 1922. 8^о, ст. 12—13.

1920. Гер. смерть під Коронцем (Монастирище).

ВІД АДМІНІСТРАЦІЇ.

З цим числом посидаємо другий аркуш праці В. Січинського „Чужинці про Україну“ лише тим Л. Т. Передплатникам, що упорядкували справу залеглої передплати і заплатили біжучу на 1937 р., принайменше за I. чвертьрік. — Всі інші Л. Т. Передплатники отримають цей другий аркуш і дальші також лише під тою умовою, що порозуміються з Адміністрацією щодо сплати залеглості і вирівнають біжучу передплату. Передплату просимо слати виключно чеками Пром. Банку ч. 506.778. - - -

„ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ“

ІЛЮСТРОВАНІЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ

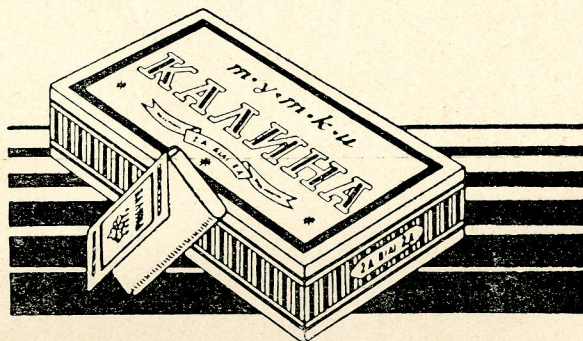
X. річник / Число 2. / Лютий 1938.

ЗМІСТ:

* * * Н. Лівіцька-Холодна	2	Традиція протимосковських війн литовської Руси	11
Мазепинка Степан Лисак	2	Санітарна частина У. Г. А.	15
Памяти великої Громадянки	3	Напад на обоз в чотирокутнику смерти Тимко Ганчарик	17
Різдвяний спомин о. Ілля Бобиляк	4	Галя Василь Богацький	19
При VII-й Львівській Бригаді на Великій Україні П. Мигович	5	Бібліографія	23
Фінал свободи, принесеної на багнетах Ів. Ш.	9		

Хто ще не знає?, що ПАПЕРЦІ і ТУТКИ (повноватки)

„КАЛИНА“ є найліпші

НОВІ ВИДАННЯ Р. С. У. К.

Шарль Жід: Програма Кооператизму. Львів 1934 .	2.—
— Як провадити в книгах обороти з членами і нечленами .	0.20
Др. Ілля Витанович: Нарис суспільно-економічної української історії (популярний виклад) .	0.50
М. Корчинський: Кооперативне Право .	3.—
— Правильник Українського Кооперативного Банку .	0.75
Др. Ілля Витанович: Володимир Навроцький (1847—1882) перший український статистик економіст в Галичині на тлі своєї доби .	1.—
Василь Нагірний: З моїх споминів .	0.75
Джордж Рессель: Кооперація і національні завдання .	1.50
Петро Мигович: Льон і коноплі. Що треба знати про торгівлю льону і конопель .	0.50
Т. Фотинюк: Гриби та їх перерібка .	1.—
Т. Барановський: Кооперація, її природа та мета .	2.—
Т. Панченко: Кооперативний крамар .	0.60
К. Коберський: Плянове господарство — велика проблема нашої доби. Львів 1937 .	0.50
Ю. Танчаківський: Гігієна продажу споживчих товарів, Львів, 1937 .	0.50
— Як на швидку руку визначати товару якість зерна .	0.50
О. Степанів: Кооперативи Здоровля. Львів 1937 .	0.50
І. Федак: Як розвивалися шкільні каси ощадности. Львів 1937 .	0.20
„Слово“. Збірка віршів на кооперативне свято .	0.60
Ю. Танчаківський: Як зберігати товари у споживчій крамниці .	1.—
Володимир Січинський: Нариси з історії української промисловости (в друку).	
Календарець Українського Кооператора на 1938 р. в полотняній оправі .	1.60
зброшурований .	1.—
Часописи:	
1. Господарсько-Кооперативний Часопис — тижневик — передплата річно .	18.—
2. Кооперативна Республіка — місячник — передплата річно .	12.—
3. Кооперативна Родина — передплата річно .	0.60

На складі давніші видання. — Проспект на бажання вишлеться безплатно.

Адреса для замовлень:

РЕВІЗІЙНИЙ СОЮЗ УКРАЇНСЬКИХ КООПЕРАТИВ,
Львів, Техніцька 1. Тел. 240—96. Чекове конто 503—929.

СОЛІДНИЙ МУЖЕСЬКИЙ КРАВЕЦЬ

ВІДЮС
Львів

ДОМІНІКАНСЬКА — 4.
тел. 234-56

**ФРАНЦУЗЬКА МАСА
ДО ПІДЛОГИ
„ЗОРЯ“**

Куп.

Два монументальні твори

видані

Видавництвом „УКРАЇНЬСЬКА ПРЕСА“ у Львові

ВЕЛИКА ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

— зясовує минуле Українського Народу й Держави від праісторичних первочинів аж до переломового 1923. року.

864 сторінки друку великої вісімки, поперх 450 ілюстрацій, мистецька обгортка. Ціна разом з футералом 25 зл. Порто: 1.50 зл.

ІСТОРІЯ УКРАЇНЬСЬКОГО ВІЙСЬКА

— перша й єдина у нас історія розвитку й чинів Української Збройної Сили від перших починів аж до доби останніх визвольних змагань.

576 сторін друку великої вісімки, 300 оригінальних ілюстрацій, 4 кольорові картини, мистецька полотняна обгортка. Ціна з футералом 18 зл. Порто: 1.50 зл.

Це настільні книги кожного українця, кожного товариства й установи. Замовляйте

Видавництво „УКРАЇНЬСЬКА ПРЕСА“, Львів, вул. Косцюшка, ч. 1 а.

НА ПОВНЕ ДОВІРЯ

в фінансових справах заслуговують тільки рідні фінансові установи, тому полагоджуйте всі фінансові справи в найбільшій українській банку:

Земельний Банк Гіпотечний

у Львові, вул. Словацького ч. 14.

(ФЛІЯ: Станіславів, вул. Собієвського ч. 11)

В КАРНАВАЛІ КУПУЮТЬ ВСІ

У ДУМИНА

ЖІНКИ — білля шовкове і повчохи

МУЖЧИНИ — білі сорочки і краватки

Львів, Коперника ч. 4.

ТОАЛЕТОВІ МИЛА „ЦЕНТРОСОЮЗ“

не нищать цери
і є видатні.

Краса Вашого лица

залежить від якості і тону краски Вашого пудру. В одному і другому напевно Вас вдоволить

МЕРІДА

 в 10-ти
красках

європейський продукт українського витвору